

קרית ספר למאירי

מאמר ראשון חלק ג'

שנינו במנחות פ' הקומץ תנינ^א, ובשבת פרק המוציא^ב הלכה למשה מסיני תפילין על הקלף מזוזה על הדוכסוסטוס, קלף במקום בשר דוכסוסטוס במקום שער, ולא הוצרך להזכיר מקום כתיבה בגויל שהיא במקום שער, שהרי מקום בשר שבו אינו ראוי לכתיבה כמו שנבאר. ועוד אמרו בפרק המוציא^א כתבה על הנייר ועל המטלית פסולה. על הקלף ועל הגויל ועל הדוכסוסטוס כשרה והעמידה בס"ת אלמא ס"ת כשרה בשלשתם, ותפילין דוקא על הקלף ומזוזה על הדוכסוסטוס. אלא שהעלו שם שהמזוזה כשרה אף על הקלף. ולא עוד אלא שאף לכתחילה, והוא שאמרו שם ר' מאיר היה כותבה על הקלף, אלא שלענין פסק נחלקו בענינים אלו גדולי עולם, הן בענין מהו קלף ומהו דוכסוסטוס הן בענין מקום כתיבתן הן בענין מה שהן כשרים בו לענין ס"ת ותו"מ. והשיטה המקובלת בידנו ומוכרעת אצלנו הן לענין פירוש, הן לענין פסק כך הוא.

דרך עבוד הראשונים הוא שכשהופשט העור מן הבהמה או מן החיה היו מעבירין השער ממנו, מדקדקין אותו מעט על ידי גרידה ומולחין אותו במלח כדי לנגבו וכשנתגנב נותנים אותו במים וקמח לעבותו, ואם אינו רוצה לעשות ממנו אלא גויל מתקנו אח"כ בעפצים כדי לכווצו כדי שיתחזק ע"י אותו כוץ הרבה ונשאר חלק במקום שער, אבל במקום בשר נשאר בלא שום חלקות^ד ואינו ראוי לכתיבה כלל.

מקורות וביאורים

היות ואינו מעובד רק במקום השער לכן אינו חלק במקום הבשר ויתבאר אי"ה. ועיין ברמב"ם פ"א מהלכות תפילין ה"ז וכן בתשובות משמע שבמקום הכתיבה היו רגילים לעבד יותר ועיין בספר האשכול. הובא לקמן באות ח'.

א. ל"ב ע"א.

ב. ע"ט ע"ב.

ג. שם.

ד. ויש לעיין אם אין ראוי לכתיבה היות ויש שם שומן וגידים, או שמא העור עצמו

ומתוך כך כתיבתו בפנים העליונים שהוא מקום השער, וזה ממה שלא נחלק בו אדם. ולשון גויל הוא ענין שלא נשלם תקונו ושלא נטל ממנו כלום וכמו שאמרו בענין הבנין בראשון של בתרא^ה גויל אבנים דלא משפיין.

אבל מי שרוצה לעשות ממנו ב' מינים ר"ל דוכסוסטוס וקלף נחלקו בענינו, והוא שאחר שנתעבד העור במים וקמח קודם שיתעבד בעפצים מיבשים אותו וחולקין אותו לשנים ולא מחצין עד שיהיו שניהם שוין בעובי, אלא מקלפין מצד העליון שכלפי השער קלפה דקה והיא הנקראת קלף מלשון קלפה. ומעבדין אותו אח"כ במעט עפצין ומחלקין אותו מן הצד הפנימי שהיה דבוק בו עם החצי האחר שנקלף ממנו שהוא מקום החתך, והצד השני שבצד הפנימי שלו היה דבוק בבשר נשאר עבה ומעבדין אותו בעפצים הרבה כעין גויל, ומחלקין בו הצד החיצון שהיה דבוק בו עם הקלף שנקלף מעליו וזהו דוכסוסטוס, ונמצא מקום כתיבת שניהם במקום שנחלק כל אחד מחברו. וכן נמצא שהדוכסוסטוס הוא החלק שצדו הפנימי דבוק בבשר והוא הוא ענין דוכסוסטוס, והעידו בו שהן ב' מלות בלשון יון, דוך הוא לשון מקום כמו שאומרים בלשון

מקורות וביאורים

ה. ג' ע"א.

ואחד עבה וז"ל ואם לקחו העור אחר שהעבירו שער וחילקו אותו בעביו לשנים כמו שהעבדנים עושין עד שיהיו שני עורות, אחד דק הוא שממול השער, ואחד עבה והוא שממול הבשר.

ובמשניות האריך הרמב"ם בפאר הדור סימן ס"ז וז"ל ואם לקחו העור אחר שהעבירו שער וחילקו אותו בעביו לב' כמו שהעבדנים עושין והוציאו ממנו החלק הדק והוא הקש"ט בלשון ערב וכו' והחלק השני היותר עבה שעושין ממנו הר"ק וכו', מבואר שהעור בטבע יש בו ב' עורות א' קשט וא' רק. ונראה היות ורבנו מביא להלן שיטת הרמב"ם בענין הקלף והדוכסוסטוס מסתבר שגם הוא דעתו שהקלף הוא הקליפה הדקה אע"פ שמלשונו כאן משמע שקולף קליפה דקה אפי' בעור עליון עב. רק שבתשב"ץ ח"א סימן קמ"ט מבואר שהקלף

ו. ויש לעיין בביאור דבריו, דהנה העור מורכב מג' עורות העור העליון, העור. ותת עור. ומפשטות לשון רבנו משמע שאין קולף כל העור העליון, רק קולף כדי קליפה וזה הקלף. ורבינו בספרו בית הבחירה על שבת כתב וז"ל ולפעמים לוקחין את העור אחר שהעבירו ממנו השער ומדקקין אותו מעט בגרירה, ואחר שעבדוהו במים וקמח קדם שיעבדוהו בעפצים מיבשין אותו ומקלפין אותו עד שנחלק לשנים. ואותו חלק העליון שכלפי השער הוא הנקרא קלף והוא דק כעין קליפה. והוא הוא לשון קלף עכ"ל משמע שהחלק הנקלף הוא הקליפה ולא על ידי שקולף כדי קליפה נקרא קלף. וגם מלשון הרמב"ם בספרו פ"א מהלכות תפילין הלכה ו' משמע שהם ב' עורות בטבע א' דק

ארמי בפרק המוכר את הספינה' ההוא טייעא דהוה מורח ארעא ואמר האי ארחא בדוך פלן ר"ל למקום פלוני, וסוסטוס אומר שהוא לשון בשר בלשון יוני. ונמצא פירושו לדברי הכל מקום בשר. וכבר ידעת שכל ספריהם היו כתובין בגוילין, ולא היו כותבין אלא מצד אחד ומתוך כך מקום כתיבת הגויל לדברי הכל בצד השחור שבו שהוא מקום שער ממש.

אבל מה שאמר בקלף שכתבתו במקום בשר ועל הדוכסוסטוס שכתבתו במקום שער, לא מקום בשר ממש ולא מקום שער ממש, שהרי אין בקלף פנים דבוקים בבשר. ולא בדוכסוסטוס פנים דבוקים בשער, אדרבא הקלף מקום חיצון שלו דבק בשער והדוכסוסטוס מקום פנימי שלו דבוק בבשר, אלא פירושו קלף מקום בשר כלומר מקום כתיבתו בפנים שלו שכלפי הבשר והוא הצד הפנימי שבו שנחלק בו מן הדוכסוסטוס והוא הלבן שבו והנאות לכתיבה יותר. אבל לא בפנים העליונים שהעבירו משם השער שהוא השחור שבו, ודוכסוסטוס כתיבתו בפנים העליונים שנחלק בהם מהקליפה העליונה שהיא הפונה לצד השער אבל לא בצד המחובר בבשר שאף הם לא היו מחליקין בו אותו הצד אלא הצד העליון והוא השחור שבו ולא שיהא שחור לגמרי אלא שנקרא שחור מפני שהוא שחור כנגד המקום המחובר בבשר אלו היו מעבדין בו, אלא שמאחר שלא היה דרכם לכתוב אלא מצד א' לא היו מתקנים אלא צד" אחד לכולם, והוא אותו שנות להם לעבדו יותר בנקל.

מ ק ו ר ו ת ו ב י א ו ר י ם

טוחנים אותם יפה, ונותנים לכל עור שלישי ליטרא של בגדד וטח מן העפצים הללו עליהם מב' הצדדים ומזלף עליהם מעט מים, ומעדיף למקום השיער עפצים יותר ממקום הבשר, ועושה כן לכל עור ועור פעמים ביום, ופעם ג' טח את יתר העפצים ומעמידין בשמש כדי שיתלבנו ועוזבן עד שיתיבשו ומנפצם אח"כ וחותכן. מבואר מדבריו שעיקר העפצים הניחו במקום שער, והוא לשיטתו שס"ל כשיטת רבינו שהקלף הוא הסמוך לשיער, והדוכסוסטוס הוא במקום הבשר, ומקום הכתיבה הוא במקום

הוא כדי קליפה וכך הביא שיטה זו המק"מ בסמ"ן רע"א ס"ק כ"ט.

ז. בב"ב ע"ג ע"ב.

ח. וז"ל ספר האשכול הלכות ספר תורה פי"א. כך עושין, עורות יבשים שמשירין צמרן, שוהין אותם במים כדי שיהיו רכים, ואח"כ מטילין אותם לבור העשוי להם ומטילין לתוכו מעט צואת כלבים בלא שער ומעט מלח וכו', ומניחין אותן על מלכן של עצים המוכנים, ומדיחין אותן יפה במים חיים. ומביאין עפצים הרבה ושוחקין או

ומקום חבורו בבשר אלו היו מעבדים אותו היה צריך לגרידה מרובה עד שיחלישו כח הגויל^ט או הדוכסוסטוס, ומתוך כך היו כותבין במקום השער שעבודו נקל, הן בגויל במקום שער ממש, הן בדוכסוסטוס במקום הפונה לשער במקום שהקלף נקלף ממנו^א. והקלף עבודו נקל

מ ק ו ר ו ת ו ב י א ו ר י ם

יעקב חאו"ח סימן ח' שפשוט לו שבגויל יש בשר עיין מה שהארכנו במבוא אות ט').

יא. וכ"כ המרדכי בהלק"ט סימן תתקנ"ט וז"ל ומעבד להו לתרווייהו במקום דבוקם, ולצד הבשר ולצד השיער לא מעבד להו, וכותבים שניהם על המעובד שהוא הנאה וכו'.

רק שהרמב"ם בתשובות פאר הדור בסימן י"ט כתב שהמקום הטוב לכתוב הוא במקום בשר ולא במקום החתך וז"ל השאלה שנשאל מחכמי לונלי, וגם כן קבלנו מהם כי הקלף נקרא אותו צד שהשער דבוק בו בעודנו חי, ודוכסוסטוס אותו צד שהיה דבוק בבשר וכמדומה לי שנמצא בספר הפך מזה (לא היה להם הגירסא שיש לנו ביד. ועיין בפוסקים שהאריכו אם נפל טעות דפוס ביד החזקה ורבנו לקמן היה לו הגירסא כתשובות).

והרמב"ם השיב וז"ל. וכן לענין קלף ודוכסוסטוס טעות גדולה טעה כל האומר כך כמו שעלה על דעתכם, שהדבר ידוע שאנו מצריכין שתהא הכתיבה תמה נאה ביותר, ובפירוש אמרו חכמים ז"ל שהכותב על הדוכסוסטוס יכתוב במקום שער והכתיבה שעל הקלף תהיה במקום בשר, אם האמת כמו שמקצת הגאונים אומרים שהקלף הוא החלק העבה מן העור שעל הבשר שקורין הערביים רק ועושין אותו בסיד ועושין לו שני פנים, אחד לבן וחלק ביותר שהוא הנאה לכתובה, והוא הדבק למקום בשר, ואחד יש בו אדמיות מעוטה ואינו חלק והכתיבה בו מפורזת ומטושטשת הוא מקום השער. והדוכסוסטוס הוא מקום החלק הדק

החתך שזה סמוך לשיער ולכן עיקר העיבוד הוא במקום שער רק שבמקום רבינו וכן במקום הרמב"ם היו מעבדים בעפצים אחר החיתוך שחתך כל עור בפני עצמו, ובמקום האשכול היו מעבדים לפני החתוך.

מ. והסיבא היות והעור עשוי סיבים וסמוך לשיער הוא מלא והעיבוד נוח, אבל בסמוך לבשר הסיבים הם דלילים וקשה לעבד, והמקום הנוח הוא במקום הנחתך בין הקלף לדוכסוסטוס.

י. משמע שהסיבא שכתבו במקום השער היות ועיבודו קל, ואם יעבדו במקום בשר יצטרך לגרור מהעור. אבל במרדכי בהלכות קטנות סימן תתקנ"ט כתב הטעם וז"ל ומצד הבשר אינו נאה לכתוב מפני גידי הבשר והשמנונית וכו'. ונראה דנחלקו רבנו והמרדכי אם קליפת העור שבו השמנונית והגידים אם הוא חלק מהגויל והדוכסוסטוס, דלמרדכי העור כולל גם את קליפת השומן שהוא החלק התחתון של הגויל וחלק התחתון של הדוכסוסטוס, ושמא על ידי עיבוד גם הוא ראוי לכתובה רק שאינו נאה מפני הגידים והשמנונית. אבל רבנו ס"ל שהקליפה הזו היא חלק מהבשר ואינו חלק מהעור ואין לו התיחסות לעור (עיין חולין דף קכ"ד שאם נחתך חלק ממנו הרי הוא כעור והוא מדין ביטול ועיין באריכות בשו"ת הרד"ם חאו"ח שאלה י"ג) והעור הוא בלי קליפת השומן, והעור הזה בסמוך לבשר הוא דליל וכשמעבדים במקום זה צריך לגרד (ועיין בשו"ת חסד לאברהם סימן ד' ובסוף דבריו הביא ג"כ מהעבדנים שהעור סמוך לבשר מתפורר ועיין ביגל

שאין צורך בו לגרידה כלל ומקום כתיבתו בלבן שבו ולא שיהא לבן לגמרי אלא שנקרא כן מפני שהוא לבן בערך הצד העליון שבמקום שער ממש.

וכל ששנה לכתוב בקלף במקום שער, ובדוכסוסטוס במקום בשר פסול בלא שום פקפוק. והוא שאמרו במס' שבת פרק המוציא^א ובמנחות פרק הקומץ^ב שנה בזה ובזה פסל. ופירשנוה בכתב על הקלף במקום שער ועל הדוכסוסטוס במקום בשר. ואף במסכת מגילה אמרו בתלמוד המערב^ג על הגויל במקום שער ועל הקלף במקום נחשתן, ונראה שהוזכר כאן גויל במקום דוכסוסטוס שהגויל לא הוצרך לפסול בו צד

מקורות וביאורים

משמע באור זרוע שתלוי בסוג העיבוד דהאור זרוע הבין כרבינו בענין הקלף וכתב שם בסימן תק"מ וז"ל ובמקום שמעפצים אותם שצד הבשר אינו ראוי כלל לכתוב, מבואר שע"י עיפוז אינו ראוי במקום הקליפה ולא בכל המקומות לא היה ראוי, דהרי האשכול ס"ל כרבינו והעיבוד היה ע"י עפצים, וע"כ גם בעפצים יש כמה סוגי עיבוד.

ויש לעיין לשיטת הרמב"ם שכותב במקום בשר אם מחוייב לגרד שיהי' ראוי לכתובה כמבואר ברבינו או שהיה בזמנם עיבוד כזה שהיה ראוי לכתובה במקום בשר. (ועין בחידושי הר"ן בשבת ע"ט ע"ב ד"ה כתב הרא"ה ז"ל ששייך עיבוד שיהי' ראוי לכתובה במקום בשר) ועיין בחסד לאברהם שבזמנם ע"י שהיו מתלקים לחצי היה צריך להשאיר את החלק העבה דאחרת יתפורר הסמוך לבשר. משמע שעלידי שהשאיר חלק העבה יכלו לעבד גם החלק הסמוך לבשר.

יב. ע"ט ע"ב.

יג. ל"ב ע"א.

יד. פ"א ה"ט.

מן העור שקורין אותו הערביים קשט, ויש לו שני פנים האחד נאה לכתובה והוא מקום השער, והפנים האחרים שהיו דבוקים בחלק העבה אינו ראוי לכתובה אלא היא נבלעת בהן וכל האותיות יהיו מטושטשות. נמצא לדבריהם ולדברי האומרים ככם תהי' הכתיבה בקלף ובדוכסוסטוס במקומות רעות ופחותות שאין הכתיבה מועלת בהן וכו' עכ"ל.

מבואר בדבריו שלא כדברי רבנו והמרדכי שהמקום הנאה הוא מקום החתך אלא היפך. ואם נאמר כמו שהארכנו באות ו'. שרבנו איירי שקולף כדי קליפה מהעור העליון ויוצא שכותב בפנים בעובי הקליפה העליונה וכן בדוכסוסטוס כותב עוד בקליפה העליונה אשר נשאר קרום דק מהקליפה העליונה וראוי לכתוב, אבל במקום הקלוף שמתקלף הקליפה העליונה מהעור גם לרבנו והמרדכי אינו נות לכתובה, והרמב"ם איירי במקום שנפרד העור הדק מהעבה. ולא נחלקו במציאות, רק שכתבנו שתמוה לומר שהכונה על הקליפה הדקה. עי"ש. וע"כ צ"ל שתלוי בסוג ואופן העיבוד ובמקומו של הרמב"ם אופן העיבוד היה שהיה ראוי לכתוב במקום בשר ולא במקום החתך, ובמקומו של רבנו והמרדכי היה להיפך. וכך

המחובר בבשר שאינו ראוי לכתיבה^{טו} אלא לא כיון אלא לדוכסוסטוס שהוא עבה^{טז} ודומה לגויל, ולשון נחושטן הוא לשון שולים. ורומז לצד התחתון שבקלף הפונה אל הבשר ולא הזכיר בו לשון בשר מפני שאינו מקום בשר ממש אלא מקום הפונה אל הבשר.

מעתה תקנו ס"ת על הגויל, ותפילין על הקלף, ומזוזה על הדוכסוסטוס, והטעם שס"ת צריך העור החזק שבכלם מפני שהוא כולל כל התורה כלה, ומטלטלת תמיד וכן נגללת תמיד מראשה לסופה, ומתוך כך דינה בגויל שהוא עור חזק שבכלם, ותפילין מתוך שאינם צריכין שרטוט ושאין מטלטלין שהרי אין נבדקים אלא אחת לשבעים שנה דיים בקלף, אעפ"י שהוא החלוש שבכלם, וכן תקנו להם כך מפני שהם צריכים לכתוב על הדק שבכלם מפני שהן נגללים בקוצר ונכנסים בבית צר וקצר ואין הדבר נאה בהם אלא בדק שבכלם. אלא שבערוך^י ראיתי בשם רב האי שראוי לכתוב על אותו הדף שנכתבו בו הפרשיות עור של דוכסוסטוס כדי להעמידם בבתייהם בהדוק. ומזוזה אינה צריכה חזק גדול כגויל אחר שאינה מיטלטלת כ"כ שהרי אינה נבדקת אלא אחת לז' שנים^י וכן אינה צריכה לדק שבכלם שהרי אינה נכסת בבית צר שיצטרך להדק בגלילתה, אלא בקנה ארוך ורחב כפי רצון המניח. ומ"מ אחר שצריכה שרטוט^{טז} צריכה לבינוני שבעורות והוא הדוכסוסטוס שאינו חזק כגויל. ולא דק^י כקלף אלא ממוצע ביניהם.

מקורות וביאורים

- טו. מבואר בדברי רבנו שבגויל אין צריך לכתוב שפסול היות ואין ראוי לכתיבה. ומבואר בדבריו לעיל שאם יעבדו בצד בשר יצטרך לגרידה מרובה עד שיחליש כח הגויל, ביאור דבריו דכל מעלת הגויל שהוא עור שלם וע"י שיגרד מצד הבשר אע"פ שישאר מחלק הדוכסוסטוס ג"כ איבד שם גויל היות ואינו שלם.
- טז. ולדוכסוסטוס צריך למעט, דעל ידי שיגרד מהדוכסוסטוס לא יאבד שם דוכסוסטוס ע"י רק שיהיה דוכסוסטוס דק. וע"ז באה ההלכה למשה מסיני שלא יגרד מהדוכסוסטוס ויכתוב בצד בשר.
- יז. ערך דוכסוסטוס.
- יח. יומא י"א ע"א.
- יט. הסביר טעם בהלכה למשה מסיני, ונראה היות ונשאר שרק תפילין נאמר הלכה למשה מסיני לעיכוב ויתר הוא למצוה לכן ביאר מה צד המצוה שבדבר. והנה רבנו נתן טעם מדוע במזוזה בעבה היות וצריכה שרטוט, ולפי זה מוכרחים לומר שהדוכסוסטוס הוא בעצמו עור עבה, ולא כמו שביארו הנשמת אדם בכלל י"ד אות ג' והגה"ק בסימן רע"א ס"ק י"א ובאיל המלאים פ"ח אות א' בספר התרומה שיש ג' עורות ב' דקים והאמצעי עבה. העליון הוא

ולענין אם שנה בהם כל שבשינוי מקום כתיבה, אם כתב בגויל שלא במקום שער ממש או בקלף שלא בצד המחובר עם הדוכסוסטוס שהוא פונה אל הבשר, או בדוכסוסטוס שלא בצד המחובר עם הקלף שהוא פונה אל השער, פסול בכלם^{כא}. אבל אם שנה לכתוב הראוי לכתוב בגויל בקלף ובדוכסוסטוס, או הראוי לכתוב בקלף בגויל

מ ק ו ר ו ת ו ב י א ו ר י ם

אמזוזה, והתניא שינה בזה ובוה פסול, אידי ואידי אמזוזה הא דכתבינהו אקלף במקום שיער, אי נמי אדוכסוסטוס במקום בשר, וסוגיא זו מבוארת גם במנחות ל"ב ע"א בשנוי לפי המסקנא של סוגיא זו, דבהו"א הכינה הגמ' בדברי רב שתפילין אפשר לכתוב גם על דוכסוסטוס, והקשה בגמ' הרי למדנו שתפילין על הקלף, ותירץ הגמ' למצוה. וע"ז הקשה הרי תניא שינה פסול, ותירץ שזה הולך על מזוזה, והקשה שהרי למדנו שינה בזה ובוה פסול, ותירץ ששניהם במזוזה, ושינה בזה ובוה איירי שכתב על הקלף במקום שיער, וכן אם כתב בדוכסוסטוס במקום בשר.

ולפי ההו"א מה שנאמר הלכה למשה מסיני לעיכוב הוא רק במזוזה, וצריך לכתוב על הדוכסוסטוס במקום שער, אבל אם יכתוב על הקלף, או על הדוכסוסטוס במקום בשר פסול. ולמסקנת הגמ' בשבת, מה שנאמרה הלכה למשה מסיני לעיכוב הוא על תפילין שיכתוב על קלף במקום בשר, ובמנחות ל"ב א' הביאה הגמ' הברייתא שאם שינה פסול הולך על תפילין, ושינה בזה ובוה איירי בתפילין שאם כתב תפילין על דוכסוסטוס, או שכתב תפילין על קלף במקום שיער פסול.

הקלף והתחתון הוא הדוכסוסטוס והאמצעי נמשך לאיזה עור שדבוק בו. ואם כדבריהם אין הדוכסוסטוס עבה בעצם ולא הקלף דק בעצם, וא"כ שייך שהקלף יהיה עבה ויכול להיות שהדוכסוסטוס יהיה דק וא"כ אין לנו הסברא מדוע מזוזה דוקא בדוכסוסטוס היות וצריך שרטוט דהרי יכול להשאיר עור אמצעי עם הקליפה העליונה ויכול לשרטט גם בקלף ודו"ק הייטב.

כ. ובקלף דק אינו ראוי לשרטוט וכ"כ הנמ"י בהלכות מזוזה וז"ל אין צריכין שרטוט לפי שהקלף הוא דק הרבה ושמא יקרע, וכ"כ רבינו בשבת לפי שיטתנו התפילין הואיל ואין צריכין שרטוט דיין בקלף, מבואר מדבריהם שהיות והוא דק אינו ראוי לשרטוט, וצ"ע הרי יכול לקחת עור עבה שהעור העליון הוא קצת עבה, ואם נאמר שהקלף הוא כדי קליפה יובן היטב, והאמת שרבנו לא כתב שא"א לשרטט רק היות ואין צורך בשרטוט לכן בחרו בעור הדק שאין חשש שיקרע.

כא. היות ודין זה נוגע לס"ת שקילפו את הקליפה העליונה הנקראת ליצה נרחיב את הענין בס"ד בביאור סוגיית הגמרא וביאור האחרונים בשיטת הראשונים.

שיפת רש"י בביאור הסוגיא

(ב) על תירוצו הגמ' שבת, אידי ואידי אמזוזה והא דכתבינהו אקלף במקום שיער, כתב רש"י וז"ל, הא דכתב אקלף אפי' במקום שיער, וכ"ש במקום בשר דהילכתא

סוגיית הנמרא שבת ע"ט ע"ב מנחות ל"ב ע"א (א) שבת ע"ט ע"ב, ת"ש הלכה למשה מסיני תפילין על הקלף, ומזוזה על הדוכסוסטוס, קלף במקום בשר ודוכסוסטוס במקום שיער, למצוה, והתניא שינה פסול,

לקיים אותו הל"מ דתפילין במקום בשר, וכן במזוזה איפכא, והיינו דכתב רש"י בנעמוט לשונו הזהב דאי קלף במקום שיער פסול במזוזה כ"ש במקום בשר, דהל"מ דמזוזה במקום שיער, וא"כ אי כתב מזוזה אקלף במקום בשר שינה תרי הל"מ, חדא דדינו דמזוזה אדוכסוסטוס, וחדא דצריך להיות במקום שיער, וזה היפך דעת תוס' מקצה אל קצה עכ"ל (ועיי"ש שהאריך בראי' לדעת רש"י).

שיטת תוס' בביאור הסוגיא

(ג) ובתוס' ד"ה אידי ואידי הקשו, וא"ת אמאי לא קאמר אידי ואידי אתפילין. קלף במקום שיער ודוכסוסטוס במקום בשר, וביאר בספר משנת דרבי עקיבא וז"ל, משמע מזה דס"ל לתוס' דקלף כך הלמ"מ שיהא דוקא במקום בשר, ודוכסוסטוס במקום שיער, וזה אינו תלוי בתפילין או במזוזה אלא שהוא הלכה למ"מ בפ"ע דקלף אינו כשר לכתוב אלא בצד בשר, ודוכסוסטוס בצד שיער, ומש"ה מקשי דאפי' אי תפילין כשר אדוכסוסטוס מ"מ כיון דהכשר של דוכסוסטוס דוקא בצד שיער וקלף בצד בשר א"כ לישני אידי ואידי אתפילין, וכן משמע בסוגי' דמנחות דף ל"ב דמקשי שם תוס' כה"ג דלישני אידי ואידי אמזוזה ע"ש.

שיטת משנת דרבי עקיבא בדעת רש"י

(ד) וכתב בספר משנת דרבי עקיבא דלרש"י לא קשה קו' התוס' וז"ל ועם זה מיושב קושי' תוס' דלשני אידי ואידי אתפילין, וכו', דלדעת רש"י אין זה פסול דלפי אותו ה"א דתפילין כשר אדוכסוסטוס צריך להיות דוקא במקום בשר דהכשר דתפילין דוקא במקום בשר, והיינו דקאמר רב דוכסוסטוס הרי הוא כקלף משמע לכל מילי, דבאמת אין חילוק בין קלף לדוכסוסטוס אלא ההפרש בין תפילין

מזוזה במקום שיער, והא דכתבה אדוכסוסטוס במקום בשר עכ"ל רש"י, והקשה בספר משנת דרבי עקיבא וז"ל והנה לא ראיתי לשום אחד מהפוסקים שהביא דעת רש"י, אמרתי לברר וללכך דעת רש"י אשר לדעתי רוח אחרת ה' עמו בשיטה זו, ונ"מ הרבה לענין דינא. דהנה רש"י כתב ד"ה אידי ואידי אמזוזה וכו' והנה לדעת התוס' דברים אלו אין להם שחר, דמאי כ"ש הוא זה אדרבה קלף במקום שיער פסול מתרי טעמי, חדא דדינו דמזוזה אדוכסוסטוס ולא אקלף (לפי ההר"א) ועוד דדינא דקלף דוקא במקום בשר, משא"כ קלף במקום בשר אינו פסול אלא משום דשינה דדינא דמזוזה אדוכסוסטוס, ולא משום שינוי מקום דקלף גופא, וכ"כ תוס' במנחות הנ"ל וא"כ דברי רש"י תמוהים מאד.

ותירץ שם בספר הנ"ל וז"ל לכן אני אומר דרש"י רוח אחרת עמו וסבירא ליה דכל הני ב' דברים שנאמרו הלכה למ"מ נאמרו אתפילין ומזוזות עצמם, וכך נאמר הל"מ תפילין יהי' על הקלף, וגם שיהיה נכתבים במקום בשר דוקא וזה אינו תלוי בקלף, רק שהוא דבר בפני עצמו, דמלבד שיהי' על הקלף נאמר ג"כ הל"מ שבתפילין יהיה נכתבים דוקא במקום בשר, וכן במזוזות נאמרו הלכה למשה מסיני, חדא שיהי' נכתבים על הדוכסוסטוס, וחדא שיהי' נכתבים דוקא במקום שיער, וה"פ דברייטא הלכה למשה מסיני תפילין על הקלף, ומזוזות על דוכסוסטוס, קלף על הבשר פי' אותו שהוא הל"מ שיהא על הקלף דהיינו תפילין גם כן הל"מ שיהא במקום בשר, ודוכסוסטוס דהיינו אותו דבר שהוא הל"מ דהיינו מזוזה נאמר בו ג"כ הל"מ שיהא במקום שיער, נמצא שמקום בשר ושיער אינו תלוי בקלף ודוכסוסטוס, רק בתפילין ומזוזות שזה צריך שיהיה במקום בשר, וזה במקום שיער, ולפי"ז גבי תפילין אי ליכא קלף וצריך לכותבו אדוכסוסטוס (לפי ההר"א) מחוייב הוא לכתוב במקום בשר כדי

במזוזה נאמרו לעיכוב הכל אף שיש בו ג' עיכובים שונים נכללו באחד כמ"ש רש"י בקלף שני פסולין וכו'.

ועי"ש שכתב דלרש"י לא יקשה קושיית תוס', וז"ל דהרי לרש"י נאמר ב' הלכות בתפילין. א. שנכתב במקום בשר ונכתב על הקלף, ובמזוזה שנכתב במקום שיער ועל הדוכסוסטוס, והנה בכתב מזוזה על הקלף במקום שיער ודאי שכשר, דאם נכתב על הקלף במקום בשר כשר שנשתנה ב' ההלכות שנאמרו במזוזה א"כ בקלף במקום שיער שנשתנה רק דין א' ודאי שכשר.

ובדעת תוס' כתב בספר הנ"ל וז"ל אבל התוס' לא רצו לפרש כן, ש"ל סברא דמקום בשר ושיער אין תלוי בתפילין ומזוזה, רק בקלף ודוכסוסטוס ובהמקומות שלהם הוא לעיכוב בשניהם, רק דין תפילין ומזוזה אקלף ודוכסוסטוס הוא למצוה עכ"ל.

ביאור דבריו בשיטת תוס', דיש ב' הלכות שלא נאמרו בהלכה אחת. א. דין תפילין ומזוזה באיזה סוג עור יכתבם, ואיזה נאמר לעיכוב ואיזה נאמר למצוה, וזה תלוי בהו"א ובמסקנא. ב. ההלכה שנאמרה בעורות עצמם בלי קשר לתפילין ומזוזה איפה מקום הכתיבה בעורות ועי"ז נאמר שהקלף הכתיבה הוא במקום בשר והדוכסוסטוס במקום שיער וזה הוא לעיכובא.

דעת החתם סופר בשיטת רש"י

(ו) תוס' במנחות ל"ב ע"א הביאו תירוצו של הר"ר יוסף לפי ההו"א של הסוגי' בשבת שתפילין כשר על דוכסוסטוס, ותירץ שא"א לפסול תפילין על קלף במקום שיער וז"ל ופירש שם הר"ר יוסף דמדלא תירץ כן נראה דתפילין אם שינה לכתוב בקלף במקום שיער לא פסל כמו שלא פסל אם שינה ממצותו וכתב אדוכסוסטוס, לכאורה יש כאן תירוצו אחר ממה שנתבאר ברש"י לפי ספר משנת דרבי עקיבא, דפירש

למזוזה זה יהיה כל פעם במקום בשר וזה יהיה כל פעם איפכא.

מבואר בדבריו בדעת רש"י דנאמרו ב' הלכות בתפילין ומזוזה. א. על איזה סוג עור צריך לכתוב תפילין או מזוזה. ב. על איזה צד צריך לכתוב תפילין ומזוזה. והנה הדין שנאמר להלכה למשה בסיני על מיני העור לא נאמר לעיכובא רק בתפילין שיכתוב על הקלף, אבל ההלכה שנאמרה על איזה צד לכתוב הוא לעיכובא בין בתפילין בין במזוזה, שגם מזוזה הגם שאין מעכב אם כותב על הקלף, אבל על צד השיער מעכב שגם בקלף שהותר הוא דוקא לצד השיער היות והצדדים נאמרו לעיכובא.

ועי"ש שהקשה על רש"י וז"ל, ואין להקשות דמ"מ לישני אידי ואידי אתפילין וכאן אקלף במקום שיער וכאן אדוכסוסטוס במקום שיער, מבואר מדבריו דהבין ברור דלרש"י הגם שתפילין בהוה אמינה על הדוכסוסטוס לא נפסל זה דוקא במקום בשר אבל במקום שיער נפסל.

שיטת לשון הזהב בדעת רש"י

(ה) ובספר לשון הזהב (מהגה"ק ר' זאב וולף זי"ע שהיה אב"ד ליונסק בצותא חדא עם הרבי רב אלימלך מליזנסק זי"ע, ובספה"ק נועם אלימלך ההסכמה הראשונה הוא מהרב הנ"ל, ונפטר בשיבה טובה בן קי"ג שנים) ביאר שיטת רש"י וז"ל ר"ל דס"ל לרש"י דהילכתא דמקום שיער ומקום בשר לא תלי בקלף ודוכסוסטוס אלא בתפילין ומזוזה, דשני הלכות נאמרו בכל אחד בתפילין נאמר שיהא אקלף, וגם נאמר שתפילין יכתבו במקום בשר, וכן להיפך במזוזה, ובתפילין הוא למצוה (לפי ההו"א) וי"ל שגם הלכה השני שיהא במקום בשר הוא למצוה דאם כתב בקלף במקום שיער נמי כשר לפרש"י, כמו בדוכסוסטוס דודאי הוא במקום שיער, וכן בדוכסוסטוס במקום בשר, והסברא נותנת כן כיון דבתפילין נאמרו ההלכה רק למצוה מ"ש זה מזה אבל

כש"כ שאם יכתוב תפילין על קלף במקום שיער שיהיה כשר דהרי כשכותב על קלף במקום שיער נשתנה רק הלכה א', ולפי ספר משנת דרבי עקיבא אם יכתוב בקלף במקום שיער גם לרש"י יפסל, ומש"כ החת"ס ועיין מ"ש בס' משנת דר"ע כונתו בזה לחלוק עליו, רק משום כבודו שהיה זקנו של חמיו הגרע"א ז"ל לא כתב מפורש שחולק עליו.

מכל הנ"ל מבואר דגם מקומות הכתיבה ג"כ נאמרו למשה בסיני. ואין המקומות מצד תמות אלא מדין הלכה. ובמבוא באות ט' הארכנו, ודעת רבינו נראה דגם על המקומות נאמר ההלכה כמש"ת, והנה בחידושי חת"ס האריך דזה ב' הלכות והוא סותר למה שכתב בתשובות באו"ח סימן ג' ועיין במבוא שהארכנו שמלשון הש"ס והראשונים משמע לא כמו שחידש החת"ס בתשובות, וכ"כ הגה"ק והיג"ל יעקב והתורת חיים עי"ש.

ביאור הר"ר יוסף לפי ספר משנת דר"ע (ז) בספר משנת דרבי עקיבא כתב שדעת רש"י הוא דעת יחיד. וע"כ הבין בהר"ר יוסף ביאור אחר, וכן בדעת הטור סימן רע"א שמתיר לכתוב על קלף במקום שיער, ובב"י כתב שם שכן הוא דעת הרא"ש, והביא שגם ספה"ת סימן קצ"ד ס"ל שספר תורה שנכתב על הדוכסוסטוס במקום בשר כשר וא"כ צ"ב איך הבין ספר הנ"ל מדוע יש להכשיר.

ונראה דמשנת דר"ע ס"ל שהגדרה בהלכה למ"מ הוא כתוס' שב' הלכות נאמרו. א' על תפילין ומזוזות באיזה סוג עור. ב' הלכה במיני עורות המקום שיכתוב. וס"ל להר"ר יוסף, דכמו במיני העורות נאמר לעיכוב רק בתפילין א"כ ה"ה מה שנאמר לעיכוב מקום הכתיבה בעורות הוא ג"כ רק בתפילין. ד"ל דכל ההלכה שנאמרה לסיני בהלכות הכתיבה בעורות היה ידוע שהוא רק למצוה דהרי הברייתא קישרה את

שלוש"י לא יכול לומר אידי ואידי על התפילין ותפילין בדוכסוסטוס שכשר הוא דוקא במקום בשר וא"א לומר שינה בזה ובזה פסול שכתב בדוכסוסטוס על מקום בשר, והנה לפי ספר הנ"ל בקלף במקום שיער לרש"י ודאי שנפסל דהרי על מקום הכתיבה הרי הוא לעיכובא גם לש"י רש"י כמו שהארכנו לעיל באות ג, וא"כ הר"ר יוסף שכתב שקלף במקום שיער כשר ע"כ לא ס"ל כרש"י לפי דעת ספר משנת דרבי עקיבא.

ובחידושי חתם סופר עמ"ס שבת דף ע"ט ע"ב כתב, וז"ל, קלף במקום בשר וכו' ממ"ש תוס' ד"ה אידי ואידי וכו' משמע שכך היה הל"מ כל מה שנכתב אקלף יהי במקום בשר. וכל מה שנכתב על דוכסוסטוס יהי במקום שער, ולא תלי' הל"מ הלו אתפילין ומזוזות אלא אקלף ודוכסוסטוס, אך שיטת ר' יוסף שבתוס' מנחות ביישוב קו' תוס' הלו מבואר דס"ל כפירש"י בשמעתין ד"ה הא דכ' אקלף וכו' דהילכתא מזוזת במקום שער עכ"ל. משמע שהל"מ היה אתפילין שיהי' נכתבים אקלף וגם יהיה נכתבים אמקום בשר, ומזוזות יש בה שני דינים אחרים שנכתב אדוכסוסטוס ועוד שנכתב במקום שער, ועפ"ז יובן הייטב תי' של רבינו יוסף בתוס' שם, ועיין מ"ש בס' משנת דר"ע בזה וכו' עכ"ל.

הנה ביאר שיטת הר"ר יוסף כשיטת רש"י. ולכאורה לפי המ"ל אין לזה דמיון, וע"כ צ"ל דהחת"ס הבין ברש"י כספר לשון הזהב, דמה שנאמר שתפילין אינו מעכב (לפי ההו"א) דוקא על הקלף ואפשר לכתוב על דוכסוסטוס. והכונה שיכול לכתוב תפילין על הדוכסוסטוס. כמו שכותב מזוזת על דוכסוסטוס והיינו לצד שיער, וזה כונת רב שתפילין יכול לכתוב כמו מזוזת, וע"כ ב' ההלכות שנאמרו בתפילין הם רק למצוה, מדהותר תפילין בדוכסוסטוס במקום שיער ע"כ מה שנאמר ההלכה בתפילין (לפי ההו"א) במקום בשר הוא רק למצוה, א"כ

מההלכה רק שינוי אחד שכתב על הקלף, משא"כ כשכותב על הקלף במקום בשר הרי נשתנה בב' ההלכות. א. שנכתב על הקלף. ב. שנכתב במקום בשר, ואם מכשירים בקלף במקום בשר כש"כ שיש להכשיר בקלף במקום שיער. וע"כ ס"ל שהם ב' הלכות א. על מיני העורות שנאמר שתפילין על קלף ומוזזה על דוכסוסטוס. ב. על מקומות הכתיבה בעורות. ואינו שייך להלכה א. רק היות והברייטא הביאה ב' ההלכות כהלכה אחת ע"כ נתקבל כך בסנין שב' ההלכות יש להם דין אחד שהתפילין נכתבים על הקלף לעיכוב, וכן מקום הנכתב בקלף הוא לעיכוב אפילו במוזזה כמ"ל.

ביאור הרמ"א לפי העפר יעקב

(ח) כתב הרמ"א ביו"ד סימן רע"א ס"ג, ואם שינה וכתב על קלפים שלנו במקום שער פסול (א"ז הלכות תפילין), מיהו יש מקילין בזה (טור וע"פ עב"י) והנה לפי העפר יעקב אין שיטת המחמירים סותרת לדברי הר"ר יוסף במנחות, דהרי לפי הר"ר יוסף שהתיר בקלף במקום שיער הוא לפי ההו"א שתפילין כשרים על דוכסוסטוס. וא"כ לא נאמר הקלף לעיכוב, ולכן שרי במקום שיער, אבל למסקנא שקלף הוא לעיכוב ה"ה שמקום שיער הוא גם לעיכוב, ולדברי העפר יעקב כל המחלוקת הוא רק על הקלף דהמחמירים ס"ל שעל הקלף נאמר לעיכוב, והמתירים ס"ל שנאמר ההלכה הב' לעיכוב רק בתפילין, ולפי"ז בדוכסוסטוס במקום בשר לכו"ע כשר. (ושמא המתירים ילמדו כהחת"ס ולשון הזהב, ועיין בחידושי חת"ס שהאריך לפרש דברי הרא"ש כדבריו).

ולפי העפר יעקב ע"כ מה שנאמר במ"ס כותבין על הקלף במקום בשר ועל הגויל במקום שער ואינו רשאי לשנות, שבגויל מה שאינו רשאי לשנות אינו מצד ההלכה אלא היות ובמצאות אינו ראוי כמו שהארכנו לעיל. ומה שכתוב במ"ס הלכה

ב' ההלכות כהלכה א' ע"כ שהיה ידוע לברייטא שב' ההלכות נאמרו למצוה, ובתפילין לעיכוב.

ביאור הר"ר יוסף לפי ספר עפר יעקב

(ח) ובספר עפר יעקב האריך בדברי הר"ר יוסף וכתב שם בדף ל"ב ע"ב וז"ל נמצא דלפי המסקנא בשבת ומנחות מוזזה אין שינוי פוסל בה אף שכתבה אדוכסוסטוס במקום בשר, רק שאם כתבה אקלף במקום שיער הואיל וקלף במקום שיער נשנית לעיכובא אתפילין גם מוזזה פסול בקלף במקום שיער עכ"ל. הבין בדברי הר"ר יוסף שרק בדוכסוסטוס במקום בשר אינו לעיכוב (ולפי ההו"א בשבת קלף במקום שיער אינו לעיכוב) היות ודוכסוסטוס שנאמר במוזזה הוא למצוה, הוא הדין ההלכה שנאמר בדוכסוסטוס במקום שער הוא ג"כ רק למצוה. אבל בקלף היות והדין של קלף שנאמר בו שכותבין בו תפילין הוא לעיכוב, ה"ה המקום שנאמר בקלף הוא לעיכוב אפי' במוזזה. ולכאורה הסברא תמוזה דהרי הם ב' הלכות שאין להם שייכות כמ"ל. וצ"ל היות והברייטא הביאה שני הדינים ביחד, משמע שדינם שוה, וכ"כ הגה"ק בסימן רע"א ס"ק י"א וז"ל. ר"ל דלס"ד זו דברייטא ה"מ תפילין אקלף למצוה, קאי נמי סיומא קלף במקום בשר למצוה. ודיעבד כשר במקום שער, דהא לס"ד זו כשרין אדוכסוסטוס שכותבין במקום שער (ועי"ש שס"ל שהר"ר יוסף ס"ל כשיטת רש"י רק שלא ביאר ברור את ההסבר שהאריכו בלשון הזהב והחת"ס רק שיש להעמיס סברתם בדבריו שם עי"ש. רק שדיוקו בגמ' אפשר להסביר את ספר הנ"ל).

והנה חידושו של העפר יעקב אינו יכול להתבאר לפי ספר לשון זהב והחת"ס. דאם נאמר דהם ב' הלכות שנאמרו במוזזה. א. שיכתוב מוזזה על דוכסוסטוס. ב. שיכתוב בצד שיער, א"כ ודאי שהיה לנו להתיר על קלף במקום שיער היות ושינה

למשה מסיני שאם שינה בזה ובוה שאין קורין בו, הוא רק בס"ת היות וס"ל למ"ס שגם ספר תורה נאמר לעיכוב שיכתוב רק אגויל וקלף ולא על דוכסוסטוס, והכונה שינה בזה ובוה שאם כתב ספר תורה על קלף במקום שיער או על דוכסוסטוס במקום שיער נפסל מהלמ"מ, בקלף נפסל היות ושינה מקומו, ובדוכסוסטוס נפסל היות ושינה מינו ודו"ק הייטב. אבל מזוזה על דוכסוסטוס במקום בשר שמא גם למ"ס לא נפסל, ומזה למד הרמב"ם שהל"מ בס"ת הוא למעט דוכסוסטוס ומקורו ממ"ס הנ"ל ודו"ק.

שיטת האור זרוע

ט) כתב בדרכי משה חיר"ד סימן רע"א ס"ק ג' וז"ל ובא"ח סימן ל"ב כתב דכן הסכימו כל הפוסקים ובא"ז דאם שינה בהקלפים שלנו וכתב במקום שער פסול, וכן עשה ר"ת מעשה עכ"ל א"ז בהלכות תפילין, ויש לעיין אם גם בדוכסוסטוס פוסלים אם כתב במקום בשר.

וז"ל ספר אור זרוע הלכות תפילין סימן תקמ"מ בא"ד, והקלפים שלנו אומר ר"ת זצ"ל, שהקלפים שלנו כמו העור החיצון שלהם שקרוי קלף שראוי משני צדדין וכו', הלכך קלפים שלנו ראויים לכתוב בהם תפילין ולצד הבשר וכש"כ מזוזה וס"ת, "ומיהו כולם הכשר כתיבתם לצד הבשר", ויש שסוברים שקלפים שלנו הוו דוכסוסטוס משום שמקליפין אותו מצד שיער משום שהם עבים ופוסלין ספרי תורות הללו הכתובים במקום בשר, ומכשירים לכתוב במקום שיער, ואין נראית לר"ת סברתם, דדוכסוסטוס שלהם לא היה ראוי במקום בשר כלל, וידון טפי חזי במקום בשר מבמקום השער. הלכך הלכה למעשה שכותבים בקלפים שלנו תפילין ומזוזות וס"ת "לצד הבשר ולא לצד שיער" שיש בהם דין קלף. ובמקום שמעפצים אותם, שצד הבשר אינו ראוי כלל לכתוב, אם

קילפו ונקה אותם מצד השיער כותבין עליהם, ואם לא קילפם ואעפ"כ הוא חלק וטוב לכתוב, יש שכותבין עליהם ספרים ומזוזות אבל תפילין ודאי פסולין, שקלפים שלהם כי הוו עפוצים הוו נמי חזי לצד בשר טפי ממקום שער. ובשימושא רבה של תפילין כ' אמר אב"י כתבינהו אגויל שפיר דמי וכך הלכה. וזה אי אפשר כדפרי' לעיל דאמר בפרק המוצא, תפילין אגויל מי כתבי' עכ"ל האר"ז. ומא"ז זה דייק הד"מ שאם כתב על קלף במקום שיער פסול.

והנה המעיין באר"ז יראה שדבריו צריכים ביאור דמה שכתב רבינו תם שאין נראה מה שפסלו לכתוב במקום בשר היות ודוכסוסטוס שלהם לא היה ראוי לכתיבה ושלנו ראוי, צ"ב הרי אין דוכסוסטוס תלוי אם הוא ראוי לכתיבה או אין ראוי, אלא שהחלק התחתון הסמוך לבשר נקרא דוכסוסטוס, ואין לומר שכונת ר"ת היות ובזמנם לא היה ראוי ע"כ מה שבזמנינו ראוי אינו דוכסוסטוס, וזה קשה, דהרי מה שבזמנם לא היה ראוי היות והיו חולקים העור לב' והחלק התחתון בצד הבשר לא היו מגרדין ולא היה ראוי לכתיבה במקום בשר, משא"כ בזמנינו שאין חולקין העור לב' ומגרדין מב' הצדדים לכן יכול לכתוב במקום בשר ולא נפקע שם דוכסוסטוס מהעור הסמוך לבשר היות והוא ראוי לכתיבה.

וביותר תמוה מש"כ בסוף דבריו שאם קילף מצד השיער הרבה יכול לכתוב תפילין לצד שיער הרי נתבטל מזה שם קלף וא"כ איך מועיל לכתוב עליו תפילין, ואפילו אם נאמר שלא נתבטל הקלף היות ונשאר מהקליפה העליונה א"כ מדוע מותר לכתוב בצד שיער, ואם צד שיער אינו מעכב בקלף א"כ גם אם לא גירד יש להתיר.

ביאור הגדולי הקדש באור זרוע

י) ובגה"ק סימן רע"א ס"ק י"א האריך בדברי האר"ז וז"ל סוף דבריו צ"ע, גם קשה

האוי' לא שבא לאפוקי שס"ת ומזוזות נפסל במקום שיער, אלא דן על הלכתחילה שיש לכתוב בצד בשר. והוא קצת תמוה בלשון האוי' דהרי כתב הכשר כתיבתם לצד הבשר. וכתב ולא לצד שיער. (ושמא בא לאפוקי הסוברים שצריך דוקא בצד שיער וע"ז כתב שיש בזה הכשר בצד בשר ואין צורך לצד שיער).

רק מש"כ הגה"ק שאירי שהוריד כל הדוכסוסטוס הוא דבר שלא מוזכר באור זרוע, וגם מסוף דבריו משמע שמדובר בסוף בגויל, וגם לא ביאר הגה"ק מדוע בגירד הרבה שרי לצד שיער. (וכבר הארכנו באות מ"א שאין סברה לומר שהעור האמצעי לבד יש לזה ג"כ שם קלף, ולומר שהוא יותר טוב מקלף עצמו שאפשר לכתוב מב' צדדים הוא תמוה).

בביאור דברי האור זרוע

(יא) נראה בביאור דברי האור זרוע, דלאור זרוע דרך אחרת בביאור הסוגי', דלא כמו שביארנו דיש ב' הלכות בהלכה למשה מסיני א' במין העור ב' בצד הכתיבה. אלא דיש כאן ב' הלכות א. תפילין על הקלף. ב. ששם קלף לא נקרא רק בצד הבשר. ובצד שיער אין על זה שם קלף, וכן מזוזה על הדוכסוסטוס בצד שיער נקרא דוכסוסטוס, ובצד בשר לא נקרא דוכסוסטוס. וחידש האור זרוע שעד מקום שמתקלף וראוי לכתוב לצד בשר נקרא צד שיער (היות ואין ראוי על מקום זה לכתוב לצד שיער מרוב דקותו) אבל כשנקלף כדי קליפה הראוי' להקרא קלף ויהי' ראוי לכתוב בצד בשר, במקום זה חל שם קלף במקום בשר דבמקום הראוי לכתובה חל שם קלף, ומקום זה והלאה יש ע"ז שם קלף הפונה לצד בשר, גם הצד הפונה לצד השיער נקרא קלף במקום בשר, היות והוא במקום הראוי להתקלף ולכתוב לצד בשר. נתבאר בדבריו, ששם קלף הוא המקום שראוי לקלף קליפה ולכתוב לצד בשר. שם

מה מועיל קלף צד שיער לתפילין הרי נשאר דוכסוסטוס, גם למה כותבים מזוזה כשלא קלף הרי בהגמ"ר כ' דר"ת פוסל מזוזה אגויל (וקו' זו אפשר לישב דהאוי' לא ס"ל כהגמ"ר. דהרי בתחילה שם נסתפק אם להכשיר מזוזה אגויל ונוטה פשוט שמזוזה כשר אגויל ולגמרי לא הביא שלר"ת מזוזה אגויל פסול ע"כ לא שמע שר"ת פוסל בגויל).

וכתב הגה"ק לבאר את האוי' וז"ל ונראה דלר"ת, שלנו נגרר הדוכסוסטוס מהם, וקאמר דבמקום שמעפצין קלפים שלנו ומגונה לכתיבה בצד בשר. אז כשקלף גם מהשיער ונשאר רק האמצע כשר לתפילין כבהגמ"ר בשם רבי' שמחה בגרר הרבה מב' הצדדים כשר בב' הצדדים. וכשלא קלף מהשיער פסול לתפילין דהוי שם מקום שער דקלף, ומזוזה וס"ת יש כותבים, כפוסקים המכשירים בס"ת ומזוזה שינוי מקומות, ומה דלמצוה צד בשר דקלף. לזה כתב דשלהם הווי חזי לצד בשר טפי, משא"כ עפוצים דידן, וי"א הראשון. דשלונו דוכסוסטוס ופוסלים ס"ת לצד בשר וכו' ס"ל כפוסקים הפוסלים שינוי מקומות בס"ת, ומר"ת לא נשמע דעתו בזה, דהוא בא רק לומר דשלונו קלף, ומ"ש למעשה כותבים לצד בשר כו' י"ל כל חד כדינו בתפילין לעיכוב ובס"ת ומזוזה למצוה, ולכן לא נחלק ר"ת על היש כותבים ס"ת ומזוזה. ולפ"ז מ"ש בד"מ כאן שעשה ר"ת מעשה כהפוסלים כמובא באוי' כו' ולא נשמע כן מר"ת וכמ"ש עכ"ל הגה"ק.

ובדרכי משה ע"כ הבין באוי' אחרת וצ"ע איפה מוזכר בר"ת לפסול, ושמא דייק מלשון האוי' שכ' ב' פעמים א. וז"ל ומיהו כולם הכשר כתיבתם לצד בשר. ב. שכתב שם וז"ל הלכה למעשה שכותבים בקלפים שלנו תפילין ומזוזות וס"ת לצד בשר ולא לצד שיער. שיש בהם דין קלף, מבואר שבקלף יש פסול בצד שיער וכל מה שכתב שם הוא בשם ר"ת. והגה"ק ביאר דברי

שיער, רק מה שהתיר לכתוב בצד בשר היות ומקום זה נקרא מקום שיער כמ"ל. וכן יובן מש"כ בקלפים עפוצים שא"א לכתוב במקום בשר שספר תורה ומזוזות שרי לכתוב במקום שיער, היות ואיירי בגויל, ומזוזה ס"ל לאר"ז שכשר בגויל א"כ אין לפסול בספר תורה ומזוזה היות וכותב על גויל במקום שיער. רק שתפילין פסולים היות ותפילין פסול בגויל, ולכן אין יכול לכתוב במקום שיער ולא כשימושא רבה שהתיר לכתוב תפילין על גויל, רק כתב האר"ז שאם יקלף קליפה שיהיה ראוי בקליפה זו לכתוב לצד בשר יכול לכתוב תפילין לצד שיער היות ועל מקום זה יש שם קלף, וממקום זה ואילך נקרא צד בשר. (ומה שהעור שלם אין זה חיסרון כמו שכתב הר"ן בחידושייו הובא במבוא באות ט', או שאם הוריד כדי קליפה נתבטל מזה שם גויל).

והנה מש"כ בתחילה שאסור לכתוב בקלפים שלנו לצד שיער ע"כ איירי שקלפו מצד שיער קליפה דקה שאין ראוי לכתוב עליה (כמו שכתב המרדכי הו"ל במבוא באות ט' שקליפה זו אין ראוי לכתוב עליה, ולא כמו יש מי שהבין באור זרוע שאיירי שהוריד כל הקליפה העליונה) וע"ז נחלקו ר"ת והמחמירים, אבל אם הוריד קליפה שיהא ראוי לכתוב עליה לצד שיער בזה ס"ל לאר"ז שיכול לכתוב לצד שיער היות ויש ע"ז שם קלף לצד בשר, וכל זה רק אם נשאר מהקליפה העליונה שכל הקליפה הזו יש לה שם קלף, אבל אם הוריד הקליפה העליונה גם לאר"ז פסול לכתוב לצד שיער היות ונתבטל מהעור שם קלף דנקלף כל החלק הנקרא קלף (וגם את דברי רבינו שמחה המובא בהגמ"י יש לפרש בדרך זה, דלא מוזכר ברבינו שמחה שהורידו כל הקליפה העליונה).

ואין זה סותר למה שהארכנו במקום אחר דיש בעור ג' עורות, ולפי הנשמת אדם כלל י"ד והגה"ק סימן רע"א ס"ק י"ב ומהמאיל

בצד הבשר נקרא קלף, וממקום זה ואילך כל הקליפה העליונה נקרא קלף, וכן בדוכסוסטוס, המקום שמונח על הבשר אינו דוכסוסטוס עד כדי קליפה שיקלף מהדוכסוסטוס ויהיה ראוי לכתוב עליו לצד שיער ששם המקום הנקרא מקום שיער, וממקום זה ואילך כל הקליפה התחתונה אפילו לצד בשר נקרא מקום שיער ויש ע"ז שם דוכסוסטוס.

מבואר דאין כאן ב' הלכות אלא הלכה אחת, וביאור בדברי ההלכה, הלכה שתפילין על הקלף, ושקלף אין לו דין קלף רק ממקום הראוי להכתב בצד בשר, וכן נתקבל הלכה שמזוזה על הדוכסוסטוס, וביאור ההלכה שדוכסוסטוס אינו נקרא רק מהקליפה שראוי לכתוב לצד שיער.

ולפי"ז יתישבנו הייטב דברי האור זרוע, דבתחילה הביא דעת ר"ת שהקלף שלנו הוא קלף אע"פ שמגוד מצד השיער, וע"ז הביא שיטת המחמירים שקלף שלנו יש לו דין דוכסוסטוס היות ונקלף מצד השיער, וכתב וז"ל ואין נראית לר"ת סברתם דדוכסוסטוס שלהם לא היה ראוי במקום בשר כלל ודין טפי חזי במקום בשר מבמקום השיער, ביאור דבריו לפי מה שנתבאר לעיל, דבמקום שמקלף וראוי לכתובה לצד שיער חל ע"ז שם דוכסוסטוס אפילו לצד בשר. ולכן ס"ל לר"ת דאפילו אם נסבור שהקלף שלנו יש עליו שם דוכסוסטוס ג"כ אין לפסול לכתוב במקום בשר היות וקלפים שלנו נקלף במקום בשר, ובמקום שנקלף ראוי לכתוב לצד שיער, וע"ז כתב שמקום זה שנקלף ראוי לכתובה ויותר טוב לכתוב במקום זה ממה שהיה בזמנם במקום שער, ולכן יכול לכתוב במקום בשר היות והמקום נקרא מקום שיער (היות והקליפה שקילף ראוי לכתוב עליו לצד שיער).

ולפי"ז ניחא מש"כ הדרכי משה דר"ת פוסל אם כתב בצד שיער, דהרי ר"ת מסכים לפוסלים לכתוב במקום בשר אם לקלף היה שם דוכסוסטוס והיה מחייב לכתוב בצד

ובדוכסוסטוס, או הראוי לכתוב בדוכסוסטוס בגויל ובקלף, יראה לפי שטתנו שהתפילין אם שנה בהם כלל פסול שהרי מה שאמר רב בפ' המוציא. דוכסוסטוס הרי הוא כקלף מה קלף כותבין עליו תפילין אף דוכסוסטוס כותבין עליו תפילין כבר נדחת, והיפכו בה לומר קלף הרי הוא כדוכסוסטוס מה דוכסוסטוס כותבין עליו מזוזה אף קלף כותבין עליו מזוזה. אבל תפילין בדוכסוסטוס פסל מפני שהוא גם ואינו נגלל יפה כפי צרכה לצרות^{כב} הבית שהוא נכנס בו. וכ"ש שאם כתבן על^{כג}

מ ק ו ר ו ת ו ב י א ו ר י ם

המלאים סימן רע"א פ"ח אות א' עיקר הדוכסוסטוס הוא הקליפה הדקה התחתונה. ולפי המתבאר לעיל הדוכסוסטוס הוא יותר מקליפה דקה. ונראה דגם האור זרוע מודה ליסוד הנ"ל רק שהארכנו במקום אחר שהעור האמצעי שנקלף ממנו הקליפה העליונה יש לו שם דוכסוסטוס, ולפי"ז יכול להיות שיתקלף ממנו כדי קליפה וישאר שם דוכסוסטוס.

והמעייין באור זרוע יראה שאפשר לפרש באופן אחר שבדוכסוסטוס אין צורך שיגרד כדי קליפה ושיהי' ראוי לכתוב במקום בשר, אלא שבדוכסוסטוס מספיק שיהיה ראוי לכתובה, ולכן בזמננו שלא היה ראוי לכתובה היה חיסרון בתמות, אבל בזמנינו שראוי לכתובה יכול לכתוב במקום בשר אפי' בפחות מכדי קליפה. רק שלפי"ז נצטרך לחלק בין קלף לדוכסוסטוס דבקלף מעכב במקום שיער אפי' שמעובד הייטב ולכן פסל האו"ז לכתוב תפילין במקום שיער אם לא קילף כראוי אע"פ שהמקום ראוי לכתובה (יותר ממקום בשר) היות ומקום בשר נאמר לעיכובא בקלף, ונצטרך לחלק בין קלף לדוכסוסטוס כמו שחילק בספר עפר יעקב. (דהרי האו"ז כתב שגם בספר תורה ומזוזה בקלף צריך לכתוב במקום בשר ומה שהתיר לכתוב ס"ת ומזוזות במקום שיער היות ואיירי בגויל ודו"ק

כב. זה טעם מדוע נפסל כשכתב על דוכסוסטוס. ואפי' בדוכסוסטוס דק שיוזמן לו דוכסוסטוס דק כעובי הקלף כגון שליל שיש עורות שאפילו הגויל הוא דק מאד ג"כ יפסל, וה"ה קלף עבה שהקליפה העליונה עבה ג"כ לא יפסל רק מש"כ רבינו סיבא לפסול הוא הסבר מדוע נתקבל בהלכה בתפילין לעכב וההלכה נאמר על מין העור, וכשיש לו קלף עבה ועשה בתים גדולים לא נפסל.

כג. וכן מבואר בר"ן על הרי"ף בפ' המוציא יין שלשיטת הרמב"ם שהקלף הוא הסמוך לבשר, כתב שכיום שאין מחלקים הקלף לשנים צריך לגרר מהחלק העליון. ובחידושי הר"ן עמ"ס שבת מבואר לא כהר"ן. ועיין באריכות שביארנו שיטות הראשונים בדין זה במבוא באות ט'.

הגויל פסול, וכמו שתמהו בהדייא ואמרו תפילין אגויל מי כתבינן. אבל מזוזה כל ששנה בה הן שכתבה על הקלף הן שכתבה על הגויל כשרה, על הקלף אעפ"י שצריכה שרטוט אפשר לשרטט בנחת ומאחר שאינה מיטלטלת כשרה בדיעבד אף בקלף, ואעפ"י שתמהו שם ואמרו מזוזה אקלף מי כתבינן כבר העלו בה בסוף הסוגיא קלף ה"ה כדוכסוסטוס מה דוכסוסטוס כותבין עליו מזוזה אף קלף כותבין עליו מזוזה, וכן על הגויל כשרה בדיעבד שאעפ"י שהוא גס יותר מכולם מ"מ אחר שהיא נכנסת בקנה ואפשר לבררו רחב בכדי הצריך לו אנו אין לנו. ועוד ראייה שהרי אמרו שם כתבה על הגייר ועל המטלית פסולה על הקלף ועל הגויל ועל הדוכסוסטוס כשרה ושאלו בה במאי אילימא במזוזה מזוזה אקלף מי כתבינן אלא אתפילין תפילין אגויל מי כתבינן אלמא דאגויל כשרה. ומה שתמהו מזוזה אקלף מי כתבינן כבר נדחית. והעלו בה דקלף הרי הוא כדוכסוסטוס להכשירו במזוזה.

ובס"ת יש מכשירים בכלם וממה שאמרו שם כתבה על הגויל ועל הקלף ועל הדוכסוסטוס כשרה^{כז} והעמידוה בס"ת, ומ"מ יראה שזה

מ ק ו ר ו ת ו ב י א ו ר י ם

והנה לפי איך שביארנו לעיל אות כ"א את שיטת רש"י לפי הספרים משנת ר"ע והלשון זהב וחייושי חת"ס, שההלכה לא נאמרה על מיני העורות איפה המקום הראוי לכתובה, רק שההלכה נאמרה על ספר תורה שכשר בגויל ומקום הכתיבה בספר תורה הוא במקום שיער, וכן בתפילין נאמר שנכתב על קלף ומקום כתיבת תפילין במקום בשר, והנה בספר תורה שההלכה שיכול לכתוב גם על גויל במקום שיער, וגם בקלף במקום בשר, א"כ ע"כ שההלכה נאמרה שיכול לכתוב לצד שיער, וגם לצד בשר ואין כאן שום ענין לעיכוב. רק שאם יכתוב ספר תורה על דוכסוסטוס ע"ז נאמרה ההלכה לעיכוב.

ולפי ספר עפר יעקב שהו"ל על הקלף נאמר שהוא לעיכוב, רק שיש לעיין צד המתירים. ושמא היות וס"ת הוכשר בגויל א"כ י"ל שגם בקלף אינו לעיכוב, והרי זה

כד. שבת ע"ט ע"ב. היות ודין זה נוגע למעשה לענין קלף שנקלף הקליפה העליונה הנקרא ליצה נרחיב בס"ד בביאור השיטות והנוגע למעשה.

ס פ ר ת ו ר ה ש נ כ ת ב ע ל ה ד ו כ ס ו ס ט ו ס

(א) כתב הרמב"ם בפ"א מהלכות תפילין הלכה ט' שאם כתב ספר תורה על דוכסוסטוס פסול, וכך פסק המחבר בסימן רע"א ס"ג, ועיין בביאור הגר"א ס"ק ט' שדעת המחבר הוא כדעת הרמב"ם. וברמ"א כתב. ואם שינה וכתב על קלפים שלנו במקום שער פסול (א"י הלכות תפילין) מיהו יש מקילין בזה (טור וע"פ עב"י), ויש לעיין אם כונת הרמ"א שהביא השנוי במקום שער הוא גם להתיר ספר תורה על דוכסוסטוס, או שעל דוכסוסטוס מודה למחבר שפסול ואעפ"כ יש להתיר ספר תורה על קלף במקום שיער.

ככותב על גויל ולא על קלף, ועיין בפנ"י שבת ע"ט ע"ב בד"ה בתוס' בד"ה אידי ואידי, ולסברא שהבאנו שהחיסרון מצד תמות (עיין שו"ת הרד"ם תאו"ח שאלה י"ג שביאר שיטת התוס' והרמב"ם שנפסל מצד תמות) י"ל אע"פ שבגויל כשר בצד שיער, היות ובקלף המקום הראוי לכתובה הוא בצד בשר הוי צד שיער חיסרון בתמות (עיין שו"ת חת"ס תאו"ח סימן ג'), והמתירים ס"ל היות וס"ת נכתב על גויל אין מקום שער חסרון בתמות לענין ספר תורה ודו"ק הייטב.

ועכ"פ גם הרמ"א מודה שספר תורה לא נכתב על הדוכסוסטוס. ודן רק על קלף במקום שיער. ובצינונים הביא ששיטת הפוסלים הוא האור זרוע. ולפי מה שהארכנו באות כ"א שאם קילף קליפה הראוי לכתוב עליה ונשאר קליפה דקה מהקליפה העליונה יכול לכתוב לצד שיער, א"כ צ"ל שמש"כ הרמ"א פסול איירי שלא קילף. ושמא בזה לא ס"ל הרמ"א כהאר"ז ולכן לא הביא זה להלכה ודו"ק.

ספר תורה שנכתב על דוכסוסטוס במקום בשר (ב) בביאור הגר"א סימן רע"א ס"ק ט' כתב וז"ל. אבל כל הפוסקים חולקים עליו ומכשירים בדוכסוסטוס בדיעבד וכמ"ש שבת ע"ט ע"ב כי תני', ודעת הסמ"ג והג"מ וש"פ דאף קלף לכתחלה, וכתבו ולא נאמר גויל וקלף אלא למצוה וכו' ועיין בספר לשון הזהב שבת ע"ט ד"ה ועיין בר"ן. וסיים שם וז"ל נ"ל דדברי הרמב"ם נכונים לדינא וי"ל בס"ת אף בקלפים שלנו היכא שנשאר דוכסוסטוס לגררו הייטב. וכן פסק בקסת הסופר סימן ב' ס"ח ועי"ש בלשה"ס אות י"ב האריך לישב דעת הרמב"ם. רק שרוב הפוסקים משמע שלהלכה אין לפסול ספר תורה שנכתב על דוכסוסטוס (עיין מלאכת שמים כלל ב' סעיף ג' בבניה ס"ק ז').

והנה המתירים התירו בדוכסוסטוס

במקום שער, ויש לעיין בדוכסוסטוס במקום בשר אם יש להתיר בדיעבד ולכאורה בזה נחלקו הראשונים שהובאו ברמ"א, ועיין בביאור הגר"א ס"ק י"ג וז"ל, מיהו כו' סה"ת, וכתב דדוקא בתפילין פסול אבל במזוזה וס"ת כיון שכשירות בקלף ודוכסוסטוס כשרין בכל ענין, ועתוס' דמנחות שם ד"ה אידי כו' ופי' שם הר"ר יוסף כו' כמ"ש ברש"י בשבת שם, אבל בת"י האחרון שם ס"ל כסברא ראשונה. וכן ס"ל בשבת שם ד"ה אידי כו', אבל כל הפוסקים פסקו כסברא ראשונה וכמ"ש הירושלמי הנ"ל אם שינה פסול, וכן במ"ס שם הלכה ד' הל"מ שאם שינה בזה ובוזה שאין קורין בו.

הנה הגר"א הבין שזה דין בהל"מ ששינוי פוסל, והנה לעפר יעקב המובא לעיל באות כ"א נפסל רק בקלף במקום שיער אבל בדוכסוסטוס במקום בשר לה"ר יוסף לא נפסל, וביארנו שאין ראי' שהרמ"א פוסל בדוכסוסטוס במקום בשר דהרמ"א איירי בקלף. ולפי האור זרוע המובא באות כ"א שביארנו בדבריו דאם גירד מהדוכסוסטוס כדי קליפה שראוי לכתוב עליו שרי לכתוב לכתחילה לצד בשר. (ועי"ש שביארנו דשמא לאר"ז שרי בדוכסוסטוס אפי' לא גירד כדי קליפה, ורק בקלף החמיר).

והנה הטור בסימן רע"א מתיר על דוכסוסטוס במקום בשר, ועיין בב"י שהטור דייק מדברי הרא"ש (ובביאור דברי הרא"ש עי"ש במעיו"ט, ובגיה"ק סימן רע"א ס"ק י"א, ועיין בפנ"י שבת ע"ט ע"ב ד"ה בגמ' רב פפא, שהאריך להקשות על הרא"ש, ועיין בחידושי חת"ס ד"ה קלף שהאריך לפי הגדרתו בהל"מ מובא לעיל, והאריך לישב דעת הרא"ש, ויתישבו לדבריו הייטב דברי הב"י מניין דייק הטור) ובשיטת הרמב"ם הארכנו לעיל במבוא באות ט' דלפי הר"ן החיסרון מצד תמות. וכן נראה לכאורה מספרו פאר הדור סימן י"ט שאין זה הלכה ל"מ, שכתב ובפירוש אמרו חכמים וז"ל

דברי הב"י באו"ח סימן ל"ב ושמא הבין שבב"י אפשר להסביר הסבר אחר. ובגה"ק סימן רע"א ס"ק י"א נוטה יותר להיתר ועיי"ש באריכות.

ספרי תורה הנכתבים על קלף

שנקלף הקליפה העליונה

(ג) מכל המבואר נראה שלא טוב עושים יצרני הקלף שמורידים כל הקליפה העליונה הנקרא ליצה. דגם הראשונים שהתירו להוריד מצד השער, מבואר במרדכי הובא במבוא באות ט' שגירדו קליפה שאין ראוי לקרוא לה קלף, ונשאר עוד קרום מהקליפה העליונה (דהרי יש שקראו לזה גויל עיין שם). וכן הבאנו במבוא באות ט' מהר"ן על הרי"ף שמשמע שהשאירו קרום דק מהקליפה העליונה. וכן משמע מרבינו שכתב על הקלפים של זמנינו שיש בו מעלת גויל. וע"כ איירי שנשאר גם קליפה דקה מהקליפה העליונה, שע"י שיש בו ב' העורות יש בו מעלת הגויל (וא"א לפרש שיש לו מעלת גויל מפני שאינו מזדייף, דאין הגויל מעלתו שאינו מזדייף) וע"כ שגם בזמן הראשונים הקפידו להשאיר קליפה מהקליפה העליונה. ויתבאר אי"ה לקמן באריכות.

ואם גירדו את כל הקליפה העליונה (הנקרא ליצה) יש על הקלף חשש דוכסוסטוס. הגם שקלף זה לא נפסל לס"ת לרמב"ם, דשיטת הרמב"ם שהקלף הוא העור הסמוך לבשר. וכאן הרי החלק הסמוך לבשר ישנו (ועיין צמח צדק חאו"ח סימן י"ד אות ה') הרי המחבר ס"ל שהקלף הוא החלק הסמוך לשער, וגם פוסק שס"ת צריך לכתוב על הקלף. ולמחבר אין זה קלף אלא דוכסוסטוס.

וגם לפוסקים שספר תורה אפשר לכתוב על דוכסוסטוס, ג"כ לא יצאו ידי חובה, שלפי הגר"א כל הפוסקים פוסקים שאם נכתב ספר תורה על דוכסוסטוס במקום בשר נפסל, הגם שהבאנו כבר סברות

שהכותב על הדוכסוסטוס יכתוב במקום שיער, משמע שהבין שזה מההלכות שנאמרו ע"י חז"ל ולא מההלכה ל"מ, וא"כ כיום שמגרד כדי קליפה וגם ראוי לכתובה במקום בשר לכאורה אין לפסול.

רק שמשלשון הסמ"ג בהלכות ספר תורה משמע שגם מקום הכתיבה הוא הלכה למשה מסיני. שכתב וז"ל הלכה למשה מסיני הוא שספר תורה כותבין אותו על הגויל במקום שיער, משמע שגם המקום הוא הלמ"מ וברמב"ם פ"א מהלכות תפילין הלכה ט' יש שינוי לשון. שכתב כותבין ספר תורה על הגויל וכותבין במקום שער, הרי שהפסיק באמצע וכתב וכותבין ולכאורה אין זה מההלכה, ובסמ"ג כתב שם וכל הכותב על הקלף במקום שער או בגויל במקום בשר וכן דוכסוסטוס במקום בשר פסול, והוא כתוס' בסברא ראשונה, וע"כ שנאמרה ההלכה על העורות והוא לעיכובא (ומש"כ המהרש"ל על הסמ"ג שבס"ת בדיעבד לא נפסל, לכאורה חולק על הסמ"ג ותמוה שלא הביא דבריו, ונראה שכונתו דיכול לברך כמו שכתב הב"ח שהתיר בדיעבד לברך דלא גרע מחומש, ולא כמשנת אברהם סימן ת' שהבין שהמהרש"ל הוא מהמתירים) והגר"א הבין שכל הפוסקים פוסלים במקום בשר. והוא לשון הב"י באו"ח סימן ל"ב, ודברי הב"י צ"ע דהרי ביו"ד סימן רע"א הטור מתיר ובב"י כתב שכך הוא דעת הרא"ש והביא שכן הוא גם דעת ספה"ת וא"כ איך כתב שכל הפוסקים חולקים על הר"ר יוסף, ושמא כונת הב"י למה שהביאו התוס' להתיר בתפילין בקלף במקום שיער וע"ז כתב הב"י שכל הפוסקים חולקים. וגם זה תמוה, דהרי תוס' כתבו רק לפי ההו"א במס' שבת שתפילין אפשר לכתוב על דוכסוסטוס ה"ה שיותר לכתוב תפילין על קלף במקום שיער, אבל למסקנא שתפילין רק על הקלף ועל הדוכסוסטוס פסול. ה"ה שיש לפסול בקלף במקום שיער. ודברי הב"י צע"ג. וגם בגר"א צ"ע שלא ציין

שהעמידה בס"ת כבר נדחית שהרי לא הוצרכו להעמידה בס"ת אלא ממה שהיה תימא מזוזה אקלף מי כתבין, ומאחר שהעלו בסוגיא שהמזוזה נכתבת אף בקלף הרי אפשר להעמידה במזוזה כמו שהיה סבור תחילה. אלא שיש להם ראייה ממה שהזכרנו בשם תלמוד המערב^כ על הגויל במקום שער, ופרשנו שהוזכר שם גויל במקום דוכסוסטוס, או לכלל שניהם מפני שהם דומין זל"ז. ונאמרה על ענין ס"ת והרי נמצא דכשרה בשלשתן, ואעפ"י שמתוך טלטולה היה לנו לפסלה^כ בקלף^כ שמא הקלו בה מפני החכמים שהיו נושאים אותן בחיקם תמיד לעשותה קלה במשא. ומ"מ יש שאין מכשירין ס"ת אלא על הגויל דמאחר שהיא מיטלטלת תמיד צריכה לחזק שבכלם. ויש מכשירין אותה בדוכסוסטוס מפני שגם הוא חזק הרבה, אלא דפוסלין בקלף מתוך דקותו וחולשתו וזו היא שיטתנו.

וגדולי המחברים חולקים^כ בחלוף שם העורות, ומפרשין דהצד

מ ק ו ר ו ת ו ב י א ו ר י ם

בבקלף במקום שיער, וכתב שה"ה בגויל במקום בשר שרי ולא הזכיר את הב"י שכתב שכל הפוסקים חולקים, וע"כ הבין בב"י שזה הולך על תפילין עי"ש מש"כ מהא"ר.

כת. מגילה פ"א ה"ט.

כו. היות וע"י הטלטול יקרע יש לפסול ולומר שההלמ"מ היה בדוקא גויל למעט קלף כמש"כ הרמב"ם בפ"א מהלכות תפילין הלכה ט' שההלכה בס"ת נאמר גויל למעט דוכסוסטוס.

כז. מזה נראה שלא מצד ההלכה היה מקום לפסול דאם זה מצד ההלכה מה שייך לומר שהקלו בה. ושם היה מקום להחמיר מספק שמא ההלכה לעיכוב רק חכמים מצאו מקום להקל ולא לפרש שהוא לעיכוב. ואולי לעכב הוא מדרבנן דאינו כבוד לס"ת שיהי' קרוב להקרע.

כת. בב"י סימן ל"ב ד"ה ונחלקו המפרשים הביא שיטות הראשונים עי"ש.

שבדוכסוסטוס בזמנינו יש מקום לומר שהספר תורה כשר, זה רק להתיר לקרוא בספר תורה זה ולקיים בדיעבד המצוה, אבל לכתחילה ודאי לא טוב עושים אלו המקפידים לקנות קלף בלי ליצה ולא רק שלא מקיימים בזה הידור של זה קלי ואגוהו, אלא נכנסים בפירצה דחוקה להתיר הספר תורה.

ובמזוזה שנקלף הקליפה העליונה בזה יש רק את הספק של כתיבה במקום בשר, דהרי מזוזה לכו"ע מצותה בדוכסוסטוס, רק שנחלקו הראשונים אם נפסל אם כתב על דוכסוסטוס במקום בשר, וכבר הארכנו בצדדי ההיתר. (ואם נוסיף גם את שיטת החתם סופר בשו"ת אור"ח סימן ג' והצמח צדק תאו"ח סימן י"ד יש מקום להתיר אע"פ שהאחרונים תמחו על החת"ס עיין גה"ק סימן רע"א ס"ק י"א והארכתי במבוא ובדאי שאין היתר לכתוב מזוזה לכתחילה על קלף זה) ובפמ"ג משב"ז סימן ל"ב ס"ק ג' האריך וסתם שהרמ"א מתיר בדיעבד

העליון שהוא דבק מצדו החיצון בבשר הנקלף הוא^{כט} העבה ונקרא דוכסוסטוס, והצד התחתון שצדו הפנימי דבק בבשר הוא^{כט} הדק ונקרא קלף, ופירשו בקלף במקום בשר מקום בשר ממש, ובדוכסוסטוס במקום שער מקום שער ממש. ומתוך כך כתבול דס"ת דינה בגויל, אלא דכשרה בקלף אחר שהוא העבה ופסולה בדוכסוסטוס. וקשה לי לדבריהם דהלשון בקלף ובדוכסוסטוס מוכיח כדברינו כדרך שכתבנו. ועוד היאך אפשר לפסול התפילין במה שהוא נוח בהם יותר דהרי הדק שבכלם הוא נאות בתפילין יותר מן האחרים, ואעפ"י דבתלמוד המערב שבמסכת מגילה מוכיח כדבריהם דעל ענין ס"ת אמרולא על הגויל במקום שער ועל הקלף במקום נחשתן, אלמא דכשר בקלף אפילו על הגויל ועל הקלף בדבר הראוי לו, או שמא לדעת הסוברים דכשר בשלשתם. ומ"מ יש נותנים טעם לדבריהם דהכל הולך אחר הקדושה^{לב} ס"ת דקדושה מכלם דהרי כוללת כל התורה כלה. תקנוה ליכתב בגויל שהוא החזק שבכלם. ותפילין דהם קדושים יותר ממזוזה ושיש בהם ארבע פרשיות בקלף דהוא חזק מן הדוכסוסטוס לפי שטתם. מזוזה שהיא קלה מכולם ושאינ בה אלא ב' פרשיות בדוכסוסטוס שהוא דק שבכלם לפי שטתם. ואין נראה לי שאילולג היה לנו להכשיר את התפילין בשלמעלה מן הקלף דהוא הגויל, כשם שמכשירין את המזוזות בשלמעלה מן הדוכסוסטוס דהוא הקלף והגויל, אלא דמ"מ בראשון של בתרא^{לד} ראיתי

מ ק ו ר ו ת ו כ י א ו ר י ם

והרמב"ם ע"כ לא ס"ל כספר התרומה לפי ביאור הנשמת אדם והגה"ק והמאהמ"ל שהקלף והדוכסוסטוס הם עורות דקים והאמצעי בטל לכל אחד מהעורות. דהרי הרמב"ם כתב טעם מדוע תפילין על הקלף היות וקדושתו יותר מקדושת מזוזה לכן נכתב על העור היותר עבה, וע"כ ס"ל שכל העור העבה הוא הקלף, ומסתבר דלא ס"ל לגמרי שהקליפה הדקה (השמנונית והגידים) הוא חלק מהעור. ולכן ס"ל שמקום הכתיבה הוא לא במקום קליפה זו.

לג. צ"ל שאילו כן.

לד. ב"ב י"ד ע"א.

כמ. צ"ע בדבריו דבזה לא נחלקו דזה ודאי שהעליון הוא הדק והתחתון הוא העבה כמבואר בתשובות הרמב"ם והרשב"א וגם מדברי רבנו בהמשך דבריו מבואר כך ושמא יש כאן ט"ד. רק שבסוף המאמר ג"כ כתב וז"ל אלא דנפל מחלוקת וכו' וכן איזהו העבה שבהם ואיזהו הדק וכו' וצ"ע.

ל. רמב"ם פ"א מהלכות תפילין הלכה ט'. זכנראה הבין שהרמב"ם אזיל בשיטתו בתשובות וצריך להגיה בספרי היד בהלכה ז' ולא כמו שמובא בספרים שלנו.

לא. פ"א ה"ט.

לב. הרמב"ם בתשובות סימן י"ט,

להם ראייה ברורה והוא שאמרו שם בהדיא בענין ארכו כהקפון, שאלו לר' שיעור ס"ת בכמה אמר להם בגויל ששה טפחים בקלף איני יודע, אלמא שכותבין ס"ת בקלף, ושמא אף זו לדעת המכשירה בכלם. ולא הוצרך לשאול בדוכסוסטוס בכמה ששיעורו קרוב הרבה לשל גויל. אלא שראיתי לקצת גאונים שהביאו בנוסח שלהם בל' תוספתא אעפ"י שכך הלכה אם כתב ס"ת על הקלף כשר לא אמרו גויל אלא למעט את הדוכסוסטוס, אלא שלשטתנו אין הלכה כן אלא על הגויל בלבד או שמא אף על הדוכסוסטוס שהוא דומה לגויל לשטתנו. ונמצא מ"מ לדבריהם תפילין דוקא על הקלף, וס"ת בגויל ובקלף אם הוא הדק (נראה דצ"ל עבה)^{לה}, ולפי שיטתנו אם שהוא העבה (ונראה דצ"ל הדק) ולפי שטת גדולי המחברים.

מקורות וביאורים

לכתוב תפילין וא"כ זה היה גם בזמן חכמינו ז"ל. ולכן קשה שנתרץ שהחליק פני הדוכסוסטוס.

אבל לפי המבואר בספה"ת איירי שהוריד את כל קליפת הדוכסוסטוס והשאיר את העור האמצעי עם הקליפה העליונה, וע"ז אפשר לתרץ שלא היו רגילים בזמן חז"ל לחלק את העור באופן כזה לכן לא תירצה הגמ' תירוץ זה ודו"ק היטב.

רק שיהיה נפק"מ להלכה. לספר התרומה אפילו ישאיר את כל הקליפה העליונה וגם העור האמצעי יש ע"ז שם קלף היות והוסר קליפת הדוכסוסטוס ואין ע"ז שם גויל, ולהרמב"ם לפי הר"ן שעל הר"ף נפסל לקלף והוא גויל וצריך לכתוב במקום שער ונפסל לתפילין, ולפי חידושי הר"ן כשר גם לדעת הרמב"ם

(וצריך להזהיר להנהיגים לכתוב על גויל שיקפידו להשאיר את קליפת הדוכסוסטוס דאם יורידו קליפה זה י"ל שלדעת ספר התרומה נתבטל שם גויל ויפסל לס"ת לדעת הרמב"ם. רק שלדינא אין לפסול דהרי ספר התרומה מתיר בספר תורה שכתב על הקלף

לה. ורבינו בשבת כתב וז"ל ומ"מ כמה קשה המחלקת שהרי בתפילין כשר לשטתנו פסול לדבריהם, וכשר לדבריהם פסול לשטתנו. וכל זה רק לשיטת רבנו שהדוכסוסטוס הוא העור העב. וכן לשיטת הרמב"ם א"א לצאת ידי כל הדיעות וגם הר"ן ע"כ ס"ל שא"א לצאת כמפורש בדבריו על הר"ף וכן בחידושי הר"ן, הובא במבוא באות ט'. רק שלספר התרומה לפי ביאור הנשמת אדם וגיה"ק ומאהמ"ל. ויתבאר שזו שיטת רוב הראשונים כשיריד קליפת הדוכסוסטוס ויכתוב על העור יצא ידי כל השיטות. לשיטת הרמב"ם זה הקלף העיקרי. וגם ליתר הראשונים היות והקליפה העליונה של הקלף לא הורידו הרי העור האמצעי בטל לקליפת הקלף ויש ע"ז שם קלף.

והנה במבוא באות ח' הבאנו דלחת"ס אפשר לכתוב על עור שיהיה כשר לכו"ע והבאנו תמיהת הגה"ק משבת ע"ט ע"ב. ולכאורה לפי המבואר כאן ג"כ קשה קו' הגה"ק. ונראה דיש לחלק דלפי דלפי החת"ס אין צורך שיריד כל הדוכסוסטוס להכשיר

ומעתה צריך לברר לדברי הכל שבזמנים הללו אין אומנים שלנו בקיאים או רגילים לחלוק העור לב' ליקרא האחד קלף והאחד דוכסוסטוס, ואין להם אלא תקון גויל והוא שמעבדים אותו בעפצים ואין בו מקום ראוי לכתיבה אלא צד השער כתקון הראשונים. או מין אחר שאין בו עבוד עפצים ואנו קורין לו קלף אלא שאינו כקלף הראשונים אלא שכולל כל מיני תקון שלשת העורות של ראשונים, ועושין אותו ראוי ליכתב משני עבריו והוא שמעבדין בסיד ובקלפי קצת אילנות ידועים להם בכוון העור וחזוקו. וגוררין אותו הרבה משני צדדיו עד שמתקנים אותו לכתוב מב' הצדדים. ואח"כ כותבים בו דברים הקדושים בצד הלבן וקלף זה עומד במקום^ל גויל מצד שאין צד הלבן אחר תקונו

מ ק ו ר ו ת ו ב י א ו ר י ם

(השפל) והשאיר את כל הקליפה העליונה וגם החלק העליון של העור האמצעי, י"ל שכשר לכו"ע גם לשיטת הר"ן שעל הר"ף דכמו שאם מוריד הרבה מהקליפה העליונה אע"פ שנשאר קרום דק נתבטל שם גויל (כמ"ל משו"ת הרד"ם) ה"ה אם הוריד הרבה מהקלף אע"פ שנשאר כל הדוכסוסטוס (הכונה לשיטת הרמב"ם דס"ל שהעור העליון הוא הדוכסוסטוס) נתבטל שם גויל היות ואינו שלם ודו"ק הייטב. ולא נפסל משם קלף לשיטת הרמב"ם היות והוא חצי העור שנקרא קלף. ועיין בצ"צ תארו"ח סימן י"ד שהאריך דלרמב"ם אם מגרד הרבה מצד הבשר נקרא עוד קלף.

לו. דבריו כאן לא מבוארים דהרי מעלת הגויל לא בגלל שאין ראוי להזדייף, ואולי יש כאן איזה חיסרון, דבתחילת המאמר כתב להתיר עיבוד ע"י סיד ללא עפצים וז"ל פירשו קצת רבני צרפת מן המובהקים שבהם שמאחר שעכשיו נוהגים ליתן בתוך העיבוד מים וסיד הרי הכתב מתקיים בו כעבוד של עפצים שלהם. וכן שכותבים בו בצד הלבן שהמחק או הגרד ניכר בו להדיא, מבואר מדבריו שרק העיבוד הוא טוב, אבל

במקום שער, ולרמב"ם שפוסל הרי אין קליפת הדוכסוסטוס חלק מהקלף ועדיין צ"ע).

ונראה למחמירים שסוברים דלא מספיק שיוריד קליפת הדוכסוסטוס ומחמירים להוריד הרבה מצד הבשר (חצי העור כמו שכתב הב"ח והאריך בזה בספר משנת אברהם) י"ל דלא פליגי על הנשמת אדם והגה"ק והמאהמ"ל בביאור ספר התרומה רק שנחלקו על המקום, ד"ל שהדוכסוסטוס הוא החלק בעור שהוא דליל. והחלק העליון שהוא ממולא סיבים וניכר הייטב בעיבוד, החלק הזה מתקשה מאד ונקרא כאקס והוא העור בלי שם. ואם הוריד כל הליצה הרי העור הקשה בטל לעור הדליל ונקרא דוכסוסטוס, ואם הוריד כל העור הדליל והשאיר את העור הקשה עם הליצה נקרא קלף. והנפק"מ שלשיטה זו אין צורך לומר שהקליפה של השומן הוא קליפת הדוכסוסטוס ואפש"ל שאינו לגמרי חלק מהעור, וגם הכותבים על הגויל אם הוריד קליפה זו עוד נקרא גויל היות וכל המקום שהוא דליל (חלק השפל) נקרא עוד עור הדוכסוסטוס ודו"ק היטב.

לפי"ז אם הוריד כל המקום הדליל

מדוע שעי' יקרא גויל בזה לא מצינו שיסבור שזה גורם לשם גויל, הגם שתוס' בשבת ע"ט ע"ב ד"ה קלף הביא שיטות ראשונים שגויל העיבוד שלו יותר מקלף ודוכס' אבל אין זו שיטת רבנו וגם רוב הראשונים לא נקטו כך, ועי' ש' בתוס' שהאריכו שהעיבוד שלנו טוב היות ואינו מזדייף וזה גם שייך לקלף ודוכסוסטוס.

וז"ל בסוף המאמר ומ"מ למדת מדברנו שהעבוד שלנו אינו כן אלא הכל כשר בו הן ס"ת הן תפילין ומזוזות, ובלבד במקום לבן שבו ואף אם שנה במקום הכתיבה יש מכשירין בדיעבד, אלא שראוי לכלם בכתיבה במקום לבן שכתבו מתקיים ביותר ושאינו יכול להזדייף כלל, ומשמע שכל המעלה של הלובן הוא שלא יזדייף ומתקיים. שוב ראיתי שבספר התרומה אות קצ"ד כתב מפורש וז"ל ואם כן צריך לכתוב בקלפין שלנו ספר תורה תפילין ומזוזות לצד לבן שזהו לצד בשר כדין קלף ושם הוא טוב יותר ונאה וגם אינו יכול להזדייף כמו לצד שחור. וצריך ביאור דהרי גם הגויל כשר לספר תורה אע"פ שמזדייף יותר מהלבן א"כ מדוע שבקלפים שלנו יצטרכו לצד הבשר, אם קלפים אלו הם דוכסוסטוס (עי' בספה"ת שהביא סברא זו לר"ת שאפילו אם הקלפים הם דוכסוסטוס צריך לכתוב במקום בשר. ולא כיש סוברים שקלפים שלנו צריך לכתוב במקום שער)

לכן נראה. דהנה רבנו הקדים שקלפים שלנו כולל כל מיני תקון שלש העורות וז"א שיש לזה מעלת הגויל וע"כ יש בזה חלק מהקליפה העליונה, וחלק מהעור ולכן יש בו סגולת הגויל, והרי זה כמו שביאר הרד"ם בר"ן שנשאר קליפה דקה מהקליפה העליונה. ומסתבר לומר כן, דהרי רבנו האריך במעלת הגויל לא מצד שאינו מזדייף רק מצד החוזק שבו כמו שהאריך בכל המאמר. וע"כ כונתו שכאן יש המעלה שהקלף חזק כגויל ודו"ק הייטב.

והנה בגויל מוכרח לכתוב בצד שער היות ואין ראוי לכתוב בצד בשר כמו שכתב רבנו לעיל, ובגויל הנהוג כיום האריך שלא רק שאפשר לכתוב במקום בשר אלא שהכתב מתקיים ואינו מזדייף, (ועיין הייטב בספה"ת ובאו"ז שהביאו דברי ר"ת שאפילו אם קלפים שלנו זה דוכסוסטוס צריך לכתוב במקום בשר היות וזה יותר נאה רק שבאו"ז ביארנו בפ"א באופן אחר עיין אות כ"א באריכות). רק שנתקשה הרי הגויל נפסל לתפילין היות והוא עבה כמו שהאריך רבנו לעיל שהפסול גויל בתפילין היות והבית צר והגויל עבה. שיש לפסול בגויל היות ואינו דק. ע"ז ביאר רבנו היות וגוררין הרבה מצד הבשר ורובו נשאר מצד העליון לכן יש בו סגולת הקלף ונתבטל החיסרון של גויל והוכשר לתפילין.

ויש מי שרצה לומר בדברי רבנו שהורידו הרבה, כונת רבינו שהורידו כל הקליפה העליונה, וזה מופרך א. שרבנו בספרו עמ"ס שבת האריך וכתב ועכשיו שאין אנו בקיאים בחלוק העור לשנים, לתפילין אין לו לגרור מן השחור שהרי הנשאר יהא דוכסוסטוס, אלא גורר מצד הלבן שהוא מקום בשר ויקלף הרבה עד שישאר דק מאד והלך הדוכסוסטוס ונשאר הקלף וכותב בצד הגרירה, מבואר שאין לגרור מהקליפה העליונה. ואין סברא לומר שרבנו חזר בו בספרו זה. א. שלא הזכיר שיש בזה ב' שיטות. ב' דגם לעיל האריך רבנו שהקליפה העליונה הוא הקלף ואין חזר בו בסוף ולא הזכיר אפילו דרך רמז ששינה דעתו. ובפרט ללא סיבה והקדמה מדוע צריך לשנות דעתו. ומה שנשתנה העיבוד לא מצדיק שהדוכסוסטוס יתהוו להיות קלף. וגם מה שהאריך רבנו שנשאר רובו בחלק העליון ואם הכונה שנשתנה העיבוד מה ההבדל אם נשאר בחלק העליון או התחתון. וע"כ צריך לומר שנשאר קרום מהחלק העליון שהוא הקובע את השם קלף ונשאר גם חלק מן העור האמצעי והיות וע"י העיבוד נעשה

יכול להזדייף בלא הכר. וכן עומד במקום קלף שהרבה גוררין אותו מצד הבשר עד שרובו נשאר לצד העליון ומתוך כך כשר הן לס"ת הן ל

מקורות וביאורים

דבק ומטלית וז"ל. וע"כ כשמכשרין לדבק את הקרע הוא משום דלא חשיב כתפור אלא הוא קלף אחד ממש, שכל קיום קלף הוא דבוק המתחבר זה לזה בטבעו, ומה לי דבק בידי שמים מה לי בידי אדם עכ"ל. וביאור הדברים שכל ענין הקלף הוא ע"י עיבוד שנעבד העור, שהסיבין מתכווצים ונעשים מקשה. ומה שכתב בידי שמים הוא שם מושאל, והכונה שנעשה ע"י העיבוד מדובק ומחובר בחיבור הייטב, וכמו שע"י הטבע של העיבוד אין חיסרון ה"ה ע"י דבק שמדביק הוא כעין עיבוד, (הגם שיש הרבה לדון בזה לדמות דבק לעיבוד, דהרי בעיבוד כך הוא טבע העיבוד של הקלף ולכך עומד בתולדתו להשתנות ע"י העיבוד להיות ראוי לכתובה משא"כ הדבק הוא לחבר ב' גופים לאחד ואינו מענין העיבוד, ועכ"פ החזו"א ס"ל שיש לדמות דבק לעיבוד ודו"ק). והנה כל זה לענין דבוק. אבל בעבוד, כמו שהסיד והעפצים אינם חציצה, והם נעשים חלק מהעור עצמו היות והם הגורמים לכווץ את העור הרי הם חלק מהעור, ס"ל לרבנו שכל עור שיש לו דמיון לחלק העליון ונעבד כאחד ויש בו מתכונת החלק העליון הרי זה נעשה אחד, והיות והחלק העליון של העור מוקשה הייטב. ובעיבוד של היום החלק הזה יש לו דמיון לחלק העור העליון לכן מתבטל להיות קלף אחד, משא"כ בזמן חז"ל שהעיבוד לא היה פועל בעור אותו סוג פעולה כמו החלק העליון והיה ניכר הייטב בין ב' העורות לכן לא נתבטל החלק העליון של העור לקלף ודו"ק הייטב.

ומה שכתב שהרוב הוא מהחלק העליון יש לבאר בב' אופנים א' שאם לא יגרור מצד הבשר יהי' ע"ז שם גויל ויפסל דהלמ"מ תפילין על הקלף לא על הגויל

החלק העליון של העור האמצעי כדמיון לעור העליון, דהחלק העליון של העור האמצעי מתכווץ הייטב ונעשה אחד עם הקליפה העליונה, ואי"ה באות הבא יתבאר באריכות.

לז. דברי רבנו צ"ב דהרי הוא ס"ל שהקלף הוא הקליפה העליונה וא"כ כשנשאר חלק מהדוכסוסטוס הרי חוצץ בין הכתב לקלף, ואין לומר דס"ל היות ויש בזה חלק מהקלף אינו חוצץ, כמבואר באריכות בצמח צדק מלובביץ תאר"ח סימן י"ד, דזה אינו א. דמשמע דרק בעיבוד שלנו התיר אבל בסתם בזמן חז"ל היה נפסל ולצ"צ גם בזמן חז"ל התירו. ב. דבגבעת פנחס סימן נ"ו הביא מדברי התוס' שהדוכסוסטוס היות ויש לו חשיבות בפנ"ע חוצץ בין הכתב לקלף, ובחסד לאברהם סימן ד' האריך לחלוק על הג"פ שלא שייך לגמרי להתיר מדיני חציצה. ובמקום אחר הארכנו להסביר את סברת המחמירים בקלף משוח, אפי' שיש לנו כלל כל לנאותו אינו חוצץ כל זה רק שכל דבר בנפרד הוא עצם כגון כלי שרת הכלי הוא כלי והדם צריך להתקבל בכלי הרי זה דין על הדם שיתקבל בכלי וע"ז יש נדון כל לנאותו, אבל בקלף שיצירת האות אינו עצם בפני עצמו אלא שהוא נעשה צורה ע"י הקלף שמא שם צריך שהצורה תתהוו רק ע"י הקלף לא ע"י החציצה, דבחציצה מתהוו הצורה על ידי הדיו והחציצה, ולא ע"י הדיו והקלף, והיות ואין הקלף חלק מהצורה אין זה נקרא שנכתב על הקלף, דכתיבה על הקלף נקרא שהקלף הוא חלק מיצירת צורת הכתב ודו"ק הייטב. ונראה לבאר דברי רבנו. לפי איך שכתב החזו"א תאר"ח סימן י"א ס"ק א' להכשיר

לתו"מ. ויש אומרים שאפילו כתבו בו מזוזה על צד השחור כשר שאף הוא משתמש לשם^{לח} דוכסוסטוס אחר שכבר נגררה הרבה גם כן מצד^{לט} השער וכן המנהג^מ להכשיר^{מא} בו הכל.

מ ק ו ר ו ת ו כ י א ו ר י ם

ולפי"ז עיקר העובי של העור הוא הקלף דהרי העיקר הוא העור האמצעי, ב. מדוע כשקולף הקלף העליון והשאר העור האמצעי נקרא העור דוכסוסטוס הרי העור בפני עצמו יש לו שם קלף (ועיין באות מ"א הארכנו בדבריו). רק שהיה מקום לומר שהעור האמצעי אין לו שם בפני עצמו והיות והוא יכול לשמש גם בתור קלף וגם בתור דוכסוסטוס יש לו שני המעלות ובמקום בשר נקרא קלף ובמקום שער נקרא דוכסוסטוס ויתבאר הייטב דברי רבנו. רק שזה אינו דהרי רק בעיבוד שלנו ס"ל לרבנו שיש לזה ב' המעלות, אבל בעיבוד בזמן חז"ל היה לזה שם דוכסוסטוס, ולפי ביאור הנ"ל גם בזמן חז"ל היה לזה ב' התכונות. ועוד דלפי"ז מה יש לחלק בין החלק העליון לחלק התחתון וגם אין סברא לומר שהיות ושייך לב' העורות יהיה לזה הדין של ב' העורות. דבר שלא הובא בשום אחד מהפוסקים ברמז ולבנות ע"ז יסוד היתר (וגם בדברי רבינו לא מוזכר סברא זו).

מ. והנה מה שהמנהג להכשיר אין הכרח שהמכשירים התירו מסברת רבנו שמא המכשירים ס"ל כספר התרומה שהעור האמצעי אין לו שם בפנ"ע ותלוי איזה עור נשאר עם העור האמצעי, וכבר הארכנו שבקלפים שלנו בזמן רבנו נשאר גם מהקליפה העליונה, וגם הורידו את קליפת הדוכסוסטוס א"כ יש ע"ז שם קלף. ומה שהמנהג להתיר גם מצד שער הוא כמו שכתב בספר התרומה שרק בתפילין הוא לעיכובא, אבל בס"ת ומזוזות אינו לעיכובא ויכול לכתוב בקלף לצד שער ובדוכסוסטוס במקום בשר.

היות והוא עבה ואינו ראוי להכנס לבתים צרים כמו שהאריך רבנו לעיל, ואפשר לפרש היות וטבע העור בחלק העליון להיות מעובד כהעור העליון אבל חלק התחתון שהוא דליל אין דרכו להיות ממש כהעור העליון ולכן צריך לגרור החלק התחתון ודו"ק הייטב. וצ"ע בעיבוד כיום שאינו מנופח אם ג"כ שייך לחלק בין החלק העליון של העור לתחתון. רק שיש לפסול מדין גויל.

לח. וסברת המתירים נראה היות והחלק התחתון נקרא דוכסוסטוס הרי העור הזה יש בו ב' שמות. א. קלף שהדוכסוסטוס בטל לקלף. ב. דוכסוסטוס והקלף בטל לדוכסוסטוס, ותלוי באופן הכתיבה אם נכתב בצד בשר הרי הדוכסוסטוס בטל לקלף, ואם כתב בצד שער הרי הקלף בטל לצד הדוכסוסטוס. וביותר נראה דאין כאן דוכסוסטוס רק קלף והמתירים ס"ל דגם קלף במקום שער במזוזה אינו לעיכובא, רק בתפילין הוא לעיכובא אבל בס"ת ומזוזה הוא רק מצד כתיבה תמה והיות ובעיבוד שלנו יש בזה דין כתיבה תמה לא נפסל ודו"ק הייטב. (רק שמלשון רבנו משמע שהיתר שנקרא דוכסוסטוס).

לט. ולכאורה רק מזוזה יש להתיר בצד השחור ולא תפילין. והסברנו בב' הסברים, והיה מקום לומר לפי איך שהאריך בספר מאיל המלאים סימן ער"א פ"ח אות א'. דאם נקלף העור האמצעי מהקליפה העליונה וגם מקליפת הדוכסוסטוס. העור עצמו נחלקו הירושלמי והבבלי, שלירושלמי נקרא דוכסוסטוס ולבבלי יש לזה שם קלף. והדברים תמוהים. א. שהרי הקלף הוא הדק

(ולב"י עיקר הקלף נשאר ומה שגירדו הוא רק מה שראוי לגרדו כדי לתקנו ולהחליקו) ומה שנשאר עם הקלף חלק מהעור אינו נפסל היות והוא העור שמתבטל לא מהעורות כמ"ל (ועיין באריכות שהארכנו בביאור הדברים)

והנה למק"מ בסימן ער"א שס"ל שהקלף הוא כדי קליפה ואין להוריד יותר מכדי קליפה והוא מתשב"ץ חלק א' סימן קמ"ט (והארכנו בביאור דבריו) ולכאורה לשיטתם קשה איך כותבים תפילין על יותר מכדי קליפה, ואין לומר דלא ס"ל דין חציצה דהרי הגה"ק ס"ל דחוצץ עיין גה"ק ער"א ס"ק י"א וז"ל ואותו קרום דק קטן כדוכסוסטוס שהבנ"י מקיל, כתבו קצת אחרונים דבטל להקלף. או דמין במינו אינו חוצץ, וז"א דהרי הכי פסל רחמנא דוכסוסטוס. וע"כ צ"ל דהמק"מ ס"ל דמהקליפה ואילך הוא העור שאין לו שם בפנ"ע, רק שיש לעיין עד איזה מקום יש לזה דין עור שאין לו שם בפנ"ע. וי"ל או עד קליפת הדוכסוסטוס, או עד חצי העור במקום "השפל" שאין שם הרבה סיבין ואינו מתקשה הייטב בעיבוד.

מא. הנה הבאנו לעיל את המאיל המלאים סימן ער"א פ"ח אות א' שרצה לחדש שהעור האמצעי כשירידו ממנו העור העליון והקליפה התחתונה נחלקו בזה הירושלמי והבבלי, דלירושלמי יש לזה שם דוכסוסטוס, ולבבלי יש לזה שם קלף. והנה לדבריו לבבלי העור האמצעי הוא הקלף כשהעור הוא בפני עצמו. והדוכסוסטוס הוא הקליפה התחתונה. יוצא לפי דברי המאיל המלאים שהקלף הוא העור העבה והדוכסוסטוס הוא העור הדק אחרת מרוב הראשונים שהקלף הוא העור הדק והדוכסוסטוס הוא העור העבה. ואפילו הרמב"ם בתשובות שסובר שהקלף הוא העור העבה היות וסובר שהקלף הוא העור הסמוך לבשר והוא העור העב והדוכסוסטוס

ונראה דתוס' ג"כ ס"ל כספר התרומה. דהצמח צדק חאו"ח סימן י"ד אות א' ב' האריך והביא ראיות שתוס' ס"ל שהקלף הוא חצי העור, והמחמירים ס"ל כהרמב"ם שהקלף הוא העור הדק והשו"ע ס"ל כהמחמירים, והנה ראייתו שהקלף הוא עור עבה, מלשון ספר התרומה שכתב שהם ב' קליפות עבות, והנה המעיין בספה"ת יראה שכונתו עבות שראוי לכתוב עליהם משא"כ בזמנינו אחד דק ואינו ראוי לכתיבה, וגם הנ"י על הרי"ף בהלכות מזוזה כתב בתחילה וז"ל על הקלף, נקרא קלף חצי העור העליון שבו השיער, ונקרא דוכסוסטוס חצי העור התחתון הדבק לבשר וכו' ובהמשך דבריו כתב שתפילין אין צריכין שרטוט וז"ל, אין צריכין שרטוט לפי שהקלף דק הרבה. הרי ע"כ מש"כ חצי אין כונתו חצי אלא כונתו החלק העליון הראוי לכתיבה, וגם בספר התורה הכונה לב' עורות עבים שראויים לכתיבה.

וביותר נראה לפי הנשמת אדם והגה"ק והמאהמ"ל יכול להיות שהעור האמצעי שימש חצי לשימוש הקלף וחצי לשימוש הדוכסוסטוס ולכן היו ב' עורות עבים, אבל בעקרון צ"ל שהקלף הוא הקליפה הדקה. ולפי הנחה זו שהגדירו את העור האמצעי כמשמש מקום כתיבה לקלף ומקום לדוכסוסטוס, יובנו דברי התוס' שנתקשה הצמח צדק באות א' דהרי נשאר דוכסוסטוס, והביא רא' שהמחמירים ס"ל שנשאר רק הדוכסוסטוס והמתירים ס"ל שנשאר הקלף אבל בזה לא נחלקו שנשאר דוכסוסטוס, והביא רא' שלא נפסל מה שנשאר דוכסוסטוס בקלף, ולפי המ"ל אין רא'. דמהקלף עד הדוכסוסטוס יש שם עור שאין לו שם בפנ"ע רק שמשמש לקלף או לדוכסוסטוס. והמחמירים ס"ל שעיקר הקלף ירד ע"י הגירוד. ונשאר רק העור האמצעי שאין בו מעלת הקלף ממילא יש לו דין דוכסוסטוס (דלא מסתבר שיהי' יותר גרוע מדוכסוסטוס). והמתירים ס"ל שנשאר קלף

קליפה דקה שעליה וכותבין בה לצד החתוך שהוא לצד שיער.

הנה המעיין יראה שזה כתב אפילו לדעת המחמירים שאין מגרדין לצד שיער ונחלק לשנים ובזמן חז"ל היו בקיאים לחלק לב' שבכל אחד ראוי לכתוב ואח"כ נפסק הידע ונחלק לב'. א' עבה וא' דק ולפעמים הדק הוא במקום השיער ולפעמים הוא במקום בשר והדק אינו ראוי לכתובה. ולכאורה למחמירים שהקליפה הדקה העליונה הוא הקלף א"כ מדוע אם הסיר הקליפה הדקה הסמוכה לבשר נקרא קלף הרי עיקר העור הוא הדוכסוטוס. ולכן מוכרחים לבוא לחידוש המאיל המלאים שכתב על ספר התרומה וכ"כ הנשמת אדם והגה"ק. שהעור האמצעי אין לו שם בפני עצמו וכשהוא מדובק לקליפה העליונה נקרא קלף וכשמדובק לקליפה התחתונה נקרא דוכסוטוס. ומסתבר שאינו דבוק בשום קליפה נקרא דוכסוטוס היות ואין בו מעלת הקלף ע"כ יש בו מדרגה יותר פחותה. (וקשה לומר שהוא גם קלף וגם דוכסוטוס דלא מצינו שיעור א' נקרא ב' העורות ובצד הבשר נקרא קלף ובצד השיער נקרא דוכסוטוס). ועכ"פ ודאי שהעור בפני עצמו לא נקרא שם קלף לספר התרומה דהרי הוא אזיל גם בשיטת המחמירים שבלי הקליפה העליונה נקרא דוכסוטוס. ורבינו תם שחולק ע"כ ס"ל שאין בקליפה העליונה שמורידים כל הקלף אלא שנשאר חלק מהקלף והעור האמצעי בטל לקלף זה. וע"כ מש"כ המאהמ"ל הוא לא לספה"ת רק בביאור דברי הרא"ש אבל בספה"ת נשאר בביאור הקודם. (ומה שהביא בספר הנ"ל ראה משבת בענין העור האמצעי עיין במה שהארכתי בתשובה לרב מנחם דוידוביץ שיח"י ושם דחיתי ראיותיו. והבאתי שמהסוג' שם משמע להיפך).

הוא העור הסמוך לשיער והוא העור הדק. ולא מובא באחד מהראשונים שיעקר העור הוא הקלף. והדוכסוטוס הוא הקליפה הדקה הסמוכה לבשר.

ובקליפת הדוכסוטוס שדבוקה לעור אם העור בפני עצמו נקרא קלף ע"כ או שנקרא גויל היות ודבוק בו גם הדוכסוטוס או היות והורד הקליפה העליונה אין נקרא גויל אבל דוכסוטוס ודאי לא נקרא היות ורוב העור הוא קלף, ואם כותב במקום שיער יש להתיר רק אם נקרא גויל אבל בתורת קלף פסול. ואין לומר שזה דוכסוטוס שיש בזה חציצת קלף דבזה יש לפסול היות ועיקר הוא הקלף (כמו שהארכנו לעיל באות ל"ז). והנשמת אדם כתב בפירוש שהקלף הוא הקליפה הדקה והדוכסוטוס הוא הקליפה הדקה והעור אין לו שם בפני עצמו רק שהוא נגרר אחר הקליפה שדבוקה בעור. וקשה לומר היות ואינו ראוי לכתוב במקום בשר הכל נכלל בכלל דוכסו'. דא"כ כל הראיות יורדות כמש"ת. רק שגם המאיל המלאים לא כתב סברא זו רק לרא"ש לא לספר התרומה. ומפורש בספר התרומה שהעור האמצעי אינו קלף, דהרי בסימן קצ"ד בתחילה הביא שיטת המחמירים שלא לקלף מצד השיער וכתב שם חז"ל ויש שקולפין העור לשנים בתחלה ובקליפה שלצד שיער כותבין התפילין לצד בשר לצד הלבן לאפוקי נפשיהו מפלוגתא ומספיקא וכו', ואף על גב שאין בקיאים עתה לקולפו לשנים שיהו שני קליפות עבות וראוין לכתוב בהן זו בדין קלף וזו בדין דוכסוטוס אלא אחת היא עבה וראויה לכתוב בה ואחת דקה ואינה ראויה לכתוב. מכל מקום אותה שהיא עבה וראויה לכתוב אם היא לצד שיער נקראת קלף וכותבין בה לצד החתוך שהוא לצד בשר. ואם אותה שהיא עבה לצד בשר נקראת דוכסוטוס כיון שהוסרה